

**Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна**

**історичний факультет
філософський факультет**

**соціологічний факультет
факультет психології
юридичний факультет**

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Круглого столу

**«Суспільна місія класичного університету: історія, сучасність,
перспективи»**

20 лютого 2015 року

м. Харків – 2015

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КРУГЛОГО СТОЛУ

Голова Оргкомітету – Бакіров В.С. – академік НАН України, професор, ректор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Співголова Оргкомітету – Кагановська Т.Є. – д.ю.н., професор, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Заступник голови Оргкомітету – Єпіфанова Ю. С. – к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, директор Консультаційного центру юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна.

ЧЛЕНИ ОРГКОМІТЕТУ:

1. Карпенко І.В. – декан філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор філософських наук, професор.
2. Крейдун Н.П. – декан факультету психології Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри прикладної психології.
3. Мурадян О.С. – в.о. декана соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політичної соціології.
4. Посохов С.І. – декан історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, доктор історичних наук, професор.

Секретар

Павленко Анна Володимирівна – ст. лаборант Консультаційного центру юридичного факультету, здобувач кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

ЗМІСТ

Бережна С.В.	
«Дистанційна освіта в Україні».....	5
Борисов Р.І.	
«Трансформація місії класичного університету».....	8
Гужва О.О.	
«Інноваційний університет: зміни в ДНК вищої школи».....	12
Дегтярьова І.О.	
«Просвітницька місія вищої освіти та академічної спільноти».....	14
Длугопольский О.В., Чекаловська Г.З.	
«Роль вищої освіти у становленні особистості та задоволенні її потреб».....	18
Єпіфанова Ю.С.	
«Формування культурних цінностей в суспільстві – основне завдання класичного університету».....	22
Кагановська Т.Є	
«Роль класичного університету у збереженні кращих освітянських традицій професійної підготовки юристів».....	25
Киселева Ю.А.	
«К вопросу о роли научных ценностей в профессиональной культуре гуманитариев классического университета».....	29
Кравченко А.С.	
«Перспективи та виклики для класичних університетів у процесі комерціалізації вищої освіти».....	34
Кулачок-Тітова Л.В.	
«Класичний університет як школа підготовки фахівців із запобігання соціальним конфліктам».....	38
Литовченко А.Д.	
«Социальные задачи и проблемы университетов: критический взгляд».....	41

Михайльова К.Г.	
«Класичний університет у сучасній Україні: номінація та реальність».....	45
Рапопорт А.В.	
«Місія класичного університету в умовах його кризового стану».....	49
Рачков Є.С.	
«Сучасні тенденції розвитку символіки класичних університетів України: між брендом та традицією».....	53
Смутьська А.В.	
«Ідеї академічної свободи та університетської автономії як базові принципи класичного університету».....	57
Стародубцев А.А.	
«Класичний університет як осередок формування європейської вищої школи».....	62
Усеїнова Г.С.	
«Високі стандарти освіти та традиції юридичного факультету ХНУ ім. В.Н.Каразіна у сучасному світі».....	64
Шеремет І.І.	
«Проблеми автономії у вищій школі».....	68
Шильман М.Е., Перепелица О.Н.	
«Государство и университет: услуга за услугу?».....	73

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Бережна Світлана Вікторівна

доктор філософських наук,
декан історичного факультету
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди.

Наразі ми чуємо дві амбівалентні точки зору щодо розвитку університетської освіти. Одні представники вказують на суспільну місію університетів. Інші підкреслюють, що університети повинні переорієнтуватися на фінансові рейки. Але, якщо вуз – це комерційна установа, тоді у вишах треба вивчати тільки 2-3 рентабельні мови. Таке неможливо, адже університети впливають на цивілізаційний розвиток світу. Університети можуть здійснювати певну господарську діяльність (послуги, виробництво, наука), створювати підрозділи, та нові освітні форми які можуть стати центрами комерціалізації університетів. Наприклад, Центри модерних технологій, вільний університет, он-лайн магістерські та он-лайн бакалаврські програми тощо. І тут особливе місце посідає дистанційна освіта.

Ідея освіти на відстані в принципі не є новою. Вона виникла з усвідомлення суспільством необхідності навчання без відриву від професійної діяльності більшої кількості людей і була втілена через систему заочної освіти.

Нормативною базою, що регламентує систему дистанційної освіти України є: положення «Про дистанційне навчання» від 30.04.2013; «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні» від 20.12.2000 р.; «Вимоги до внз та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо - наукових установ що надають послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями» від 31.10.2013; «Національна програма інформатизації» від 16.10.2012.

В Україні у дистанційного навчання існує великий потенційний контингент слухачів, що пов'язано із відносною дешевизною в порівнянні з

традиційним навчанням (на 20-40%) і високою рентабельністю. При цьому, цільова аудиторія досить різноманітна. Це: учні старших класів, бажаючі одержати додаткові знання паралельно з навчанням у школі; молодь, яка працює або знаходиться в географічно віддалених регіонах та не має можливості одержати високоякісні освітні послуги за традиційною системою; особи з особливими потребами; військовослужбовці строкової служби Збройних Сил України; спеціалісти, які потребують проходження стажування або перекваліфікації, тощо.

В сфері запровадження дистанційної освіти в українські університети існують певні психолого - педагогічні труднощі. Серед них: недостатня комп'ютерна обізнаність викладачів та слухачів; психологічна неготовність деяких викладачів до змін; слабка матеріально – технічна база університетів; невміння студентів самоорганізуватися і раціонально спланувати самостійну роботу з навчальними матеріалами.

Як свідчить європейський досвід, на першому етапі запровадження дистанційного навчання було скоріше нігілістичне ставлення до нього. Візьмемо за приклад Варшавський університет, де з 1999 р. працює Центр Відкритої та Мультимедійної освіти. Для широкого запровадження дистанційної освіти керівництво Центру за погодженням з ректором розпочало з введення он-лайн курсу «Психологія мотивації» для Phd професорів. І саме ці люди після захисту дисертацій стали головними провідниками в сфері дистанційної освіти університету. Курси розраховані як на студентів університету, для яких вони є безкоштовними так і на всіх бажаючих з будь - якого куточку світу. На он -лайн курси студенти записуються на початку семестру і це йде студенту в залік як дисципліна з варіативної частини навчального плану. На 500 онлайн – курсах у 2014/2015 навчальному році навчається 33 тис. слухачів. Всі он-лайн курси схвалені Вченими радами відповідних факультетів. Центр надає технічну допомогу в оформленні тексту лекцій, створення аудіо файлів (для мовників) та анімацій (для технічних, природничих дисциплін), тестів. На одного викладача приходить група із 30

студентів. Після закінчення курсів відбувається також і оцінювання викладача студентами (евалюація).

Як зазначали працівники Центру Відкритої та Мультимедійної освіти, то на початку формування он - лайн курсів було багато скептичних висловлювань. Так, викладачі боялися, що їх лекції хтось «вкраде», та натякали на необхідність захисту авторських прав. Але, як з'ясувалося, курси відкриті тільки для зареєстрованих слухачів. Була інша думка, що ці курси більше схожі на самоосвіту, тому викладач стане непотрібним. Однак, і з цим можна посперечатися, адже слухач зобов'язаний бути постійно на платформі, своєчасно здавати поточні тести, а для тих хто навчається на мовних курсах обов'язковим є проміжний аудіо контроль (аудіо файл із записом голосу відправляється викладачеві). Підсумковий тест всі слухачі курсів складають в аудиторії в присутності викладача. Висловлювались думки, що ці курси для «лінивих професорів», буцім - то написав один раз лекції і не треба нічого робити. Однак, викладач заангажований постійно – є модератором в дискусіях, на форумі, перевіряє тести, тощо.

Отже, світовий досвід свідчить, що фахівці, які отримали он- лайн -освіту, приймаються на роботу більш охоче, ніж випускників денної та заочної форми навчання. Он-лайн - студент відмінно користується комп'ютерними системами, відрізняється високим рівнем самоорганізації та максимально мотивований. За прогнозами дослідників, протягом 10 років відбудеться сегрегація між он-лайн і офф -лайн освітою, при цьому, он - лайн навчання в силу своєї технологічності стане масовим і широко затребуваним.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСІЇ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Борисов Роман Ігорович – аспірант кафедри
соціології Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: Шеремет І.І. –доцент кафедри
соціології Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
кандидат філософських наук

У сучасному суспільстві практично всі трансформації в різних сферах життєдіяльності супроводжуються масштабними змінами в системі освіти. Насамперед це стосується вищої освіти. Освіта є інституцією, що знаходиться у багатоаспектних відносинах з іншими інституціями та суспільством в цілому. Діяльність університету як навчального закладу, де здобувається вища освіта, має інноваційний та перетворюючий характер. Метою цієї роботи є дослідження трансформації місії університету з моменту його виникнення і до сьогодні.

У XII - XIII століттях з'являються перші університети (Болонья, Париж, Оксфорд). Їх засновують групи викладачів, які об'єднані взаємної присягою, разом складають корпорації, місцем функціонування яких були міста. Система пізнання будується на схоластичному принципі: основним заняттям студентів було читання текстів, які потім коментував професор. Як правило, це були привілейовані навчальні заклади, де навчаються вихідці із стану феодалної знаті. Метою було вивчення праць, присвячених релігійним і богословським питанням, відтворення і поширення наявних знань, формування логічного мислення.

В епоху Відродження відбувається поширення гуманістичних ідей. Університет цього часу побудований на засадах самоуправління та конкуренції. Процеси, що панують в університеті, стають початком відокремлення клерикальної влади, бо умовою високих здобутків в освіті поступово стає володіння науковим знанням, яке можна верифікувати науковими ж методами.

З поширенням ідей італійської натуралістичної філософії, англійського емпіризму, французького та нідерландського натуралізму в фокус уваги науки

потрапляють фізичні закономірності навколишнього світу. Природничі науки починають грати все більшу роль у формуванні картини світу, а схоластична картина зрештою руйнується. Повернення до античних традицій і ідеї пізнання світу призводять до інтенсифікації функціонування лабораторій в університетах. Закономірним наслідком необхідності інституціоналізації науки є поява університету Нового часу - німецької (гумбольдтівської) моделі.

Як зазначав Вільгельм фон Гумбольдт, «завдання вищих наукових закладів - поєднати у собі об'єктивну науку з суб'єктивною освітою, а ззовні - повну шкільну освіту з першим кроком до самостійного навчання» [1, с. 28]. Вищі навчальні заклади, відповідно до цієї моделі, ставлять перед собою завдання пізнання природи. Для забезпечення себе науковими кадрами університет повинен сприяти відповідному навчанню студента. Зміст соціальних ролей студента і викладача змінюється: застосовується т.зв. «сократична» модель навчання, за якою ролі студента і викладача виявляються рівноцінними, вони є рівноправними суб'єктами навчального процесу. Студенти під час навчання беруть участь у наукових дослідженнях, внаслідок чого у них формуються відповідні навички.

Важливе місце в даній моделі відводиться державі: її обов'язком стає збереження активної форми взаємодії в університеті, недопущення занепаду останнього і чітке розмежування між вищими і середніми навчальними закладами. Таким чином, за Гумбольдтом, університет повинен зберігати свою автономію, причому як з боку держави, так і з боку суспільства. Університет починає відчужуватися від останнього, отримуючи суб'єктність і змогу творити зміни в інших соціальних інститутах. Найважливішою рисою німецької моделі університету є питання автономії та академічної свободи. Його найважливішою функцією є не стільки акумулювання наявних знань, скільки продукування нових та відтворення вчених-викладачів як соціально-професійної групи.

З інтенсифікацією наукового пізнання відбувається «дроблення» системи наукових знань, поділі філософії на автономні наукові поля, у чому вбачають загрозу обриву зв'язків між науками. Але нерідко науковці, які повинні розуміти жахливі наслідки замкнення науки у «башті з слонової кістки», ніяк не сприяють

міждисциплінарному вивченню тих феноменів, що лежать на межі вивчення різних наук. Платою за це стає фрагментарність наукового знання, велика кількість білих плям, що нерідко заповнюються за допомогою простої редукції закономірностей з різних наук.

Розглядаючи проблему фрагментації наукового знання, Хосе Ортега-і-Гассет звертає увагу на екстраспективні особливості функціонування університету, зокрема, на його нерозривність із суспільством. Оскільки університет прагне виконати три завдання (наукове дослідження, передача професійних знань, трансляція культурних цінностей), а пізнавальні можливості студентів є обмеженими, в результаті жодна з цілей не є досягнутою. У підсумку вища школа випускає «освіченого варвара», який є компетентним і знаходиться на висоті свого часу тільки в одній галузі знань, а отже, є культурним лише частково, точніше, є некультурним. Рішення даної проблеми Ортега-і-Гассет бачить у розстановці пріоритетів поміж завданнями, навчанні насамперед культурним дисциплінам (пов'язаним з фізичним образом світу, питаннями органічного життя, історією людства, функціонуванням суспільного життя у «площинах Універсуму» - філософією). Слідом за цим необхідно зосередитися на тому, щоб надати студентам професійних знань і навичок, необхідних для становлення в якості гарного фахівця. Наукове дослідження має відійти на другий план внаслідок того, що, по-перше, далеко не кожен студент має здібності, необхідні для його становлення в якості вченого, по-друге, у суспільства немає нагальної потреби у великій частці вчених. Таким чином, наведені погляди на місію університету своєрідною антитезою гумбольдтівській моделі, що знаменує собою початок формування місії сучасного університету.

Місце, роль і функції університету в сучасному світі та українському суспільстві зокрема є предметом дослідження і українських соціологів. Так, В.С. Бакіров проводить типологізацію університетів залежно від історичної епохи, в рамках якої вони існують, на три хвилі. Ідея сучасного університету, на думку дослідника, знаходиться в стані кризи, пов'язаної зі зміною ролі держави в суспільному житті. Університет перестає володіти монополією виробника

наукових знань, а держава внаслідок глобалізації перестає мати потребу в ньому як соціальному інституті, функцією якого є імплементація національної ідентичності. Соціокультурна місія університету третьої хвилі полягає у виконанні трьох наступних функцій: професійної впорядкованості інтелектуальної роботи, інституціоналізованого виховання креативності, формуванні нової ідентичності, яка спрощує життя і постійний перехід в різні соціокультурні простору [2, с. 27].

Розглянувши історичну ретроспективу розвитку місії університету, необхідно зазначити, що, з нашої точки зору, трансформація університету відбувається у наступних напрямках:

- доступ до вищої освіти: від елітарності до егалітарності;
- взаємовідносини із церквою та державою: від повної залежності до автономії від інших соціальних інститутів;
- суб'єкт навчального процесу: від орієнтації на викладача до орієнтації на студента і його спроможності;
- зміст освіти: від читання та інтерпретації текстів викладачем до дискутування між студентами щодо сенсу прочитаного;
- продукування наукових знань: від повної всеохоплюючої монополії до її втрати та конкуренції з іншими закладами;
- ідентичність: від релігійної через національну до ідентичності гуманістичної, толерантної, космополітичної людини, що водночас є гнучким, поліпрофесійним спеціалістом на ринку праці.

Незважаючи на всі трансформації, що відбуваються з університетом з моменту його виникнення, його базовою функцією залишається професійна соціалізація майбутнього спеціаліста. Університет не припиняє бути унікальним соціокультурним середовищем, своєрідною моделлю майбутнього суспільства, де продукуються наукові знання та конструється образ сучасної людини.

Список використаних джерел

1. Гумбольдт, Вільгельм фон Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні // Ідея Університету: Антологія /

- Упоряд. М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська. – Львів: Літопис, 2002. – С. 23-35
2. Бакиров В.С. Университеты «третьей волны»: социокультурная миссия / В.С. Бакиров // Universities. - № 1. – 2012. – С. 22-30
 3. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / Хосе Ортега-и-Гассет. – М.: Изд. дом Гос. Ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 144 с.

ІННОВАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: ЗМІНИ В ДНК ВИЩОЇ ОСВІТИ

Гужва Ольга Олексіївна

Заступник декана з міжнародного співробітництва
Соціологічний факультет,
кафедра прикладної соціології
та соціальних комунікацій
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Умови кризи не унікальні для вищої освіти, не лише в українських реаліях. -- Підвищення оплати за навчання, якість освіти, наявність гуртожитків та плата за них, автономія та іноваційність – ці питання регулярно постають й перед іноземними вишами, та є частиною кризи що актуальна й зараз.

Виникає закономірне питання, а чи існує межа іноваційності? Чи не є сучасні тенденції руйнівними для університетів? Існує думка що традиційність заважає конкурентоспроможності, адже основним принципом сучасного ринку є диференціація. В зв'язку з цим актуалізуються підхід до вишу як до актора на ринку освітніх послуг. Як можуть університети конструктивно та креативно відповідати на виклики сучасності? Чи може досвід інших вишів бути корисним для українського контексту?

Система освіти, і сучасні університети повинні бути дуже гнучкими, щоб відповідати глобалізаційним викликам і новим тенденціям, і в той час вони повинні зберігати традиції "класичної університетської освіти".

Вникає так звана "освітня дилема іноватора" як університетові бути інноваційним і зберегти традиційний компонент?

Для того щоб вижити в сучасних умовах університети повинні змінюватися, підлаштовуватися нові умови і враховувати інтереси і потреби мультикультурної студентської аудиторії. Ці тенденції актуалізують в тому числі й категорію «студентської свободи Чарльза Вільяма Еліота», що призводить до зміни освітніх стандартів і ролі лектора в аудиторії.

Такі умови породжують жорстке конкурентне середовище де кожен університет вибирає свою стратегію розвитку.

- Чи можуть в цих умовах університети зберегти свою ідентичність?
- Чи зіткнемося ми в найближчому майбутньому з ситуацією "клонованих університетів" та університетів конформістів?
- Чи можна уникнути ситуацію, описану в роботі Harry Lewis "Удосконалення без душі чи як Великі університети забули про освіту"?
- Який ідеал лояльності університету в сучасних мультикультурних умовах?
- Наскільки "стратегія руйнівної інновації" запропонована Henry Eyring і Clayton Christensen імовірна для українських (пост-радянських університетів)?
- Шлях американських університетів, урок Європи, інновації в стилі-Гарвард, скандинавська модель - як сучасному університету не тільки вижити але й розвиватися?

Ці, та інші питання постають сьогодні перед університетами, та актуалізують глобальний дискурс з цього приводу.

Література:

Harry Lewis Excellence , Without a Soul: How a Great University Forgot Education new York public affairs, 2006

Clayton M. Christensen, Henry J. Eyring The Innovative University, 2011

ПРОСВІТНИЦЬКА МІСІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ

Дегтярєва І.О.
к.філол.н., докторант
кафедри права та європейської
інтеграції ДРІДУ НАДУ
при Президентові України,
заступник голови Ради молодих
вчених Дніпропетровської області

Вища освіта є винятковою сферою публічного життя, університети від початку своєї інституціоналізації завжди відігравали у світі та окремих країнах стратегічну суспільно-політичну роль, їх традицією було і залишається творення, примноження і поширення знання. Університети є частиною національної і світової культурної спадщини, саме вони, прямо чи опосередковано, формували ті парадигми ціннісно-орієнтаційні, за якими розвивалося людство протягом століть.

Місія вищої освіти та університетів завжди була комплексною та охоплює як місію власне академічну (освіта і наукові дослідження), так і місію суспільну: університет має відповідальність за свій вплив на розвиток суспільства. М.Герик зауважує¹, що саме університети завжди залишаються інституціями, які об'єднують людей, що працюють у секторі знань, і головним їх завданням є трансфер знань та навичок з академічного середовища до його оточення. До того ж, науковці підкреслюють, що часто саме університети (і класичні зокрема) є одними з найбільших роботодавців у місті та регіоні, безпосередньо пов'язані з ринком праці, бо готують кадри, тому вплив на суспільний розвиток можна вбачати і в цьому.

Але не менш важливою є просвітницька місія, вищі навчальні заклади та науковці користуються беззаперечним авторитетом у своїх регіонах, традиційно мають високий ступінь суспільної довіри та апріорі є джерелом знань та

¹ Geryk M. Identyfikacja społecznej misji uczelni / M.Geryk // Misja i służebność uniwersytetu w XXI wieku. – Warszawa, 2013. - S. 76

інформації. Тому науковці та університети завжди користалися підвищеною увагою різних політичних сил, які намагалися їх використати у своїх цілях.

Є.Бистрицький² для характеристики соціократичної моделі університету наводить приклад М.Гайдеггера, який у своїй промові "Самоствердження німецького університету" (Фрайбург, 1933) визначив місію німецького університету у тому, *„що на основі науки й через посередництво науки бере на виховання... провідників та хранителів долі німецького народу”*. Отже, вища освіта та університети покликані розвивати суспільство, і сьогодні на такий розвиток, дійсно є попит у самому суспільстві. По-перше, динамічність цивілізаційного розвитку доводить, що ідея навчання протягом усього життя є не гаслом, а реальною потребою. По-друге, все більшою популярністю користуються науково-популярні видання, медіапродукти (телепередачі, інтерв'ю, ток-шоу науково-популярного характеру), наукові центри, музеї, вистави, пікніки, наукові дитячі табори, різноманітні тренінги та майстер-класи. Поширення та популяризація знань сьогодні стали бізнесом, а самі знання – товаром, який люди охоче розкуповують, що підтверджує суспільний попит і потреби на знання. Наука стає модною. І українські університети не повинні залишатися осторонь цих процесів і шукати організаційні форми власної просвітницької діяльності.

Варто поділитися досвідом Дніпропетровської області у прагненні освітньо-наукового середовища реалізувати суспільну місію вищої освіти і науки. У нашому регіоні, на нашу думку, є кілька організаційних форм взаємодії та впливу на суспільство з метою його розвитку. Передумовою цього є як консолідація самого академічного середовища, так і тісна співпраця з органами влади та сектором економіки.

У 2004 році було ухвалено Регіональну програму інноваційного розвитку на період до 2020 року, однією з цілей якої було створення порталу інноваційного розвитку (www.pir.dp.ua) та системи підготовки кадрів для

² Є. Бистрицький. Ідея університету в системі національної освіти // Українознавство: III Міжнар. конгрес українців, м. Харків, 26-29 серп. 1996 р. — К., 1997. — С.153-158.

реалізації інноваційного процесу, зокрема було підготовлено типові навчальні програми для підготовки фахівців з інноваційного розвитку, організовано постійно діючі семінари для студентів ВНЗ, інженерно-технічних працівників промислових підприємств, співробітників адміністративних органів, опубліковано низку методичних матеріалів з підвищення кваліфікації в області інноваційного розвитку та інноваційними проектами. База інноваційних проектів, проектних ідей та пропозицій доступна широкому загалу та потенційним інвесторам зокрема. Провідною інституцією тут є Придніпровський науковий центр НАН і МОН України за активної співпраці з Радою ректорів ВНЗ. Академічна еліта лобіює в регіоні ідеї інноваційного розвитку через участь у різноманітних заходах, колегіях, комісіях та дорадчих органах.

Суспільну місію реалізує саме освітянське середовище, зосереджуючи свою діяльність на просвітницьких проектах. Таким прикладом є проект «Науковий клуб «Південне сузір'я», започаткований Радою молодих вчених Дніпропетровської області за пропозицією Ради молодих вчених КБ «Південне» та на базі патентного відділу Дніпропетровської обласної універсальної бібліотеки ім. Кирила і Мефодія. Зауважмо, що бібліотеки, хоч і належать до сфери культури, проводять велику просвітницьку діяльність, безпосередньо залучаючи університети та академічних працівників. Клуб створений, з одного боку, для інтелектуального взаємозбагачення самих молодих вчених, це майданчик для обміну ідеями, а з іншого – це суто просвітницька діяльність, спрямована на широкі верстви населення. Організаційна форма роботи клубу – лекторій. Лекції абсолютно різного тематичного спрямування проходять кожної третьої середи місяця.

Як зазначив куратор Клубу П. Семененко, «ми створюємо можливості для людей, які отримуючи нові, не профільні для них знання, зможуть знайти нові шляхи для реалізації власних наукових завдань. На стикові двох процесів може утворитися щось нове, яке доповнює наявну науку або переростає у новий науковий напрям»³.

³ Цитати з промови на відкритті Клубу 17 вересня 2014 р.

Інформація про засідання та тематику розповсюджується через 3 основні інформаційні канали: сайт (www.rmv.dp.ua) і сторінка у Фейсбукі Ради молодих вчених Дніпропетровської області, обласна бібліотека, Ради молодих вчених ВНЗ/НДІ області. Сьогодні до інформаційної розсилки включено ще кілька громадських організацій. Тематика занять на 2014/2015 навчальний рік охоплює такі питання: «Будник В.С. і Янгель М.К. – засновники та перші керівники ОКБ-586» (ДП «КБ «Південне») (модератор – КБ «Південне»), «Інноваційні матеріали і технології у машинобудуванні» (ДДАЕУ), «Енергоефективність технологій для потреб регіону» (НГУ), «Наукова політика в Україні та світі і професійний розвиток молодих вчених» (ДРІДУ НАДУ при Президентові України), «Розвиток швидкісного руху залізницях України» (ДНУЗТ ім. академіка В. Лазаряна) та ін. Слухачами лекцій були викладачі та студенти ВНЗ, молоді інженери підприємств (зокрема, КБ «Південне»), представники органів влади та місцевого самоврядування, партій, громадських організацій, журналісти. Зауважмо, що подібні теми стають предметом просвітницьких зустрічей з працедавцями, школярами і їх батьками. Крім цього, у рамках наукового клубу відбулася низка зустрічей молодих вчених ВНЗ/НДУ регіону з волонтерами з метою надання експертно-консультативної допомоги щодо розробки та використання матеріально-технічних засобів на потреби АТО.

Таким чином, маючи певний досвід в організації діяльності академічної спільноти *pro publico bono* (лат. – для загального/суспільного блага), ми переконані, що чітке усвідомлення своєї місії та суспільної відповідальності дозволить університетам зберегти свою соціокультурну ідентичність (не перетворюючись на бізнес-корпорації), систему академічних цінностей та ідеалів, виконувати місію творення суспільства, творення майбутнього. І тільки з такими суспільно відповідальними університетами й активною академічною громадськістю можна побудувати справжню заможну європейську державу з потужним і багатим людським капіталом.

РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЗАДОВОЛЕННІ ЇЇ ПОТРЕБ

Длугопольський Олександр Володимирович

професор кафедри
економічної теорії
Тернопільського національного
економічного університету,
доктор економічних наук,
директор НДІ інноваційного розвитку
та державотворення

Чекаловська Галина Збиславівна

— здобувач кафедри
економічної теорії Тернопільського
національного економічного університету

Знання та освіта в сучасному суспільстві набувають все більшої економічної цінності. Світова система економічних відносин загалом трансформується від економіки товару через економіку грошей до економіки людських здібностей. Сучасна система освіти повинна носити інноваційний характер, інакше вона навряд чи стане постачальником персоналу для економіки, а тим більше для економіки, орієнтованої на новітні технології. Ніякі новітні технології не можуть функціонувати без персоналу, який за своєю професійною підготовкою та націленістю на роботу не відповідає рівню цих технологій. Саме знання стають основним показником потенціалу та перспективою розвитку тієї чи іншої галузі, регіону, країни.

Основу формування людського капіталу становить професійна освіта, що є частиною освітньої галузі. Формування професійних якостей і ставлення до праці особистості як основного елемента суспільного розвитку, відбувається у стінах ВНЗ. Отже, суспільство зацікавлене в прогресі вищої освіти як пріоритетної сфери діяльності. Саме рівень вищої освіти в країні визначає інтелектуальний потенціал і зв'язаний з ним науковий, технічний, економічний і загальнокультурний прогрес. До того ж, "... освіта як чинник накопичення людського капіталу супроводжується позитивним екстернальним ефектом: чим

більше людського капіталу накопичило суспільство загалом, тим більш продуктивно буде працювати кожен окремий його член” [1, с.198].

Надзвичайно важливо, що матеріальні потреби та мотиви діяльності людини ХХІ ст. все більше поступаються місцем прагненням до вдосконалення і самовираження особистості. Сьогодні “відбувається поповнення за рахунок творчих людей, що прагнуть не просто досягти матеріального добробуту, а самоутвердитися в якості унікальних особистостей” [2, с.17].

Соціальним викликом нашого часу є забезпечення доступу до освіти та знань для якомога більшої кількості громадян. Від цього залежатимуть шанси людини на успіх на ринку праці та на стабільні доходи. Якщо метою суспільства є створення рівних можливостей, то необхідно забезпечити безперешкодний доступ громадян до системи освіти, яка б відповідала її здібностям, незалежно від походження та статків батьків. Концепція рівних можливостей передбачає створення однакових матеріальних стартових умов для однаково обдарованих. Майбутню професійну кар’єру особи визначають не привілеї, які спираються на доходи, професійну діяльність, соціальний статус та рівень освіти батьків. Професійний та соціальний статус людини не пов’язаний з походженням чи належністю до певного стану. У відкритому суспільстві він формується завдяки доробку кожної особи, яка при отриманні освіти та професійної підготовки спирається на справедливі стартові умови. Таким чином, можна зробити внесок до вільного розвитку особистості, що відбувається всередині соціуму. Підтримка освіти цілком відповідає інтересам суспільства, оскільки при цьому більш повно використовується людський капітал, вища якість якого спроможна прискорити науковий, технічний та економічний поступ держави.

На нашу думку, в системі рівнів освіти саме вища школа відіграє найвагомішу роль в остаточному самовизначенні й самореалізації людини з кількох причин:

- по-перше, сучасні умови суспільного життя дедалі більше потребують висококваліфікованих особистостей, що може забезпечити саме вища школа;

- по-друге, вища освіта є завершальною ланкою в професійному визначенні людини з метою її прийнятної участі в оптимальному розподілі соціальних ролей та успішного входження в мінливий і конкурентний ринок праці;

- по-третє, існують безпосередні особисті вигоди від здобуття вищої освіти, які полягають у тому, що з підвищенням рівня освіченості зростає життєва успішність і конкурентоспроможність людини (зростає зайнятість; збільшується заробітна плата; зменшується різниця в оплаті праці чоловіків і жінок; більше уваги приділяється здоров'ю дітей і власному здоров'ю; продовжується тривалість життя).

З метою кількісного оцінювання індивідуальних вигід від вищої освіти обчислюється коефіцієнт так званої індивідуальної віддачі, яку зіставляють із суспільною. Глобальні обстеження свідчать, що вища освіта поміж усіх інших освітніх рівнів забезпечує найбільшу індивідуальну користь. Це, між іншим, зумовлює відносно більші приватні інвестиції саме в здобуття вищої освіти. Крім того, рівень залучення населення до вищої школи впливає на величину індексу людського розвитку, що обчислюється ООН. Суспільна корисність включає збільшену продуктивність унаслідок інвестицій в освіту. Протягом останніх десяти років в країнах-членах ОЕСР зростання інвестицій в знання складало 3,4%, а в основні фонди – 2,2% , тоді як 70-85% приросту ВВП припадало на нові знання, втілені в технологіях, обладнанні, організації виробництва, кваліфікації кадрів [3].

Останнім часом попит на висококваліфіковану робочу силу зростає швидше, ніж її пропозиція на ринку праці. Працівники мусять постійно пристосовуватися до нових економічних та технологічних процесів. Зважаючи на те, що часто не вистачає висококваліфікованої робочої сили, підприємці самі почали готувати для себе спеціалістів відповідної кваліфікації та спеціалізації, розвиваючи т.з. корпоративні університети (особливого поширення набули в Росії та США). Крім того, щороку до державних навчальних програм, що приймаються за узгодженням із соціальними партнерами і окреслюють цілі, зміст, вимоги та

тривалість навчання, включаються нові чи модифіковані професії, що дозволяє краще підготувати молодь до технічних та економічних змін (наприклад, нові професії у галузі інформаційних та комунікаційних технологій, водного господарства, створення замкнених циклів переробки відходів тощо).

Визначаючи роль освіти в економічному зростанні нації, народу, держави, слід зазначити, що класичні моделі макроекономіки зазвичай враховують лише головні економічні фактори, зв'язки, структуру управління економікою, однак рівень освіти в суспільстві зазвичай не приймається до уваги як самостійний фактор, об'єкт довгострокових інвестицій. Це зумовлено двома причинами: 1) віддачу від таких інвестицій дуже важко оцінити; 2) ефект від інвестицій в освіту проявляється лише з часом, що значно перевищує характерний термін виробничих циклів у інших сферах суспільного виробництва. На макроекономічному рівні загалом важко відокремити систему вищої освіти від фундаментальної науки, що генерує нові ідеї, і прикладної науки, яка породжує нові товари і технології.

Розвиток освіти – довгостроковий пріоритет соціальної політики, оскільки в ринковій економіці саме освіта покликана приносити вирішальний внесок у забезпечення соціальної мобільності та рівних стартових можливостей усіх прошарків суспільства, підтримку соціальної інтеграції та попередження суспільних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Перспективи освітньої системи України на ринку міжнародних освітніх послуг // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ntu-kpi.kiev.ua/706-5>

2. Іноземцев В. Соціальна нерівність як проблема становлення пост економічного суспільства / В. Іноземцев // Поступ. – 2000. – № 97. – С. 13-18.

3. Вахович І. М., Волинчук Ю. В. Фінансове забезпечення вищої освіти: методологія та механізми реалізації в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки: Монографія. / І. М. Вахович, Ю. В. Волинчук – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 288 с.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В СУСПІЛЬСТВІ – ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Єпіфанова Юлія Сергіївна

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

За своїм характером університет представляє собою фундаментальне утворення, яке одночасно поєднує такі ознаки, як стабільність, історія, єдність. З іншого боку, таку єдність утворюють мінливі елементи, які не дають зупинити необхідний розвиток університету. Такі елементи призводять університет до змін, спонукають рухатись вперед, керують усіма процесами в університеті, визначають його пріоритети та напрямки, утворюють його дух й визначають його місію.

Суспільна місія університетів є основоположною у багатьох країнах світу. Зокрема, у системі вищої освіти Польщі, Університет визначається як «місійна установа», що спрямована на формування цінностей та збереження традицій.

Сьогодні суспільна місія університетів є визначальною для держави України. Саме класичний університет може, залучивши увесь свій інтелектуальний, академічний ресурс, позитивно вплинути на формування культури певної спільноти або окремого індивіда.

Стан людської культури вже протягом кількох століть описують як загрозливий та неспокійний. Причинами є перш за все трансформація людського світогляду, що призводить до втрати цінностей, що в свою чергу супроводжується відчуттям заперечення колишніх орієнтирів й необхідності їх оновлення [1, с. 6].

Оновлення є наслідком змін, які не тільки не приймаються в суспільстві, а ще й можуть налякати. «Жах – це запаморочення свободи, яке виникає, коли свобода заглядає вниз на власну можливість» [2 с. 160]. Дійсно, жах змін, страх

перед початком, невпевненість у собі, все це унеможлиблює свободу розвитку. І навіть, коли перед людиною виникає можливість змінитись або змінити, жах запаморочує її, паралізує, й не дає рухатись вперед – свобода зникає.

В українському суспільстві процес змін, формування, оновлення має певні особливості. Цікавим видається дослідження О. Кульчицького особливостей української характерології. Так, особливістю українського світосприйняття, на думку вченого, є фаталістичний песимізм щодо усіляких починань та змін. Так зване «*vita minima*» - «тихе життя», тобто байдужість людей до подій зовнішнього світу [3, с. 709]. Серед інших особливостей українського характеру О. Кульчицький виділяє «комплекс меншовартості» і «комплекс кривди». Перший проявляється у постійному ваганні, сором'язливості, домінанта думки про даремність зусиль. Другий – проявляється у почутті покинутості, зрідженості, недооціненості [3, с.710].

Отже, процес культурного розвитку в українському суспільстві є вкрай складним, що обумовлено особливістю світогляду населення та його світосприйняттям. При визначенні стратегії формування цінностей в суспільстві, налагодженні діалогу, слід враховувати вказані особливості.

Процес культурного розвитку пов'язується з механізмом переоцінювання цінностей, в результаті якого висувуються зразки, що вимагають нового співвідношення з вже встановленими ціннісними характеристиками. Серед фундаментальних цінностей культури – Життя, Свобода, Добро, Краса, Творчість, Любов, Щастя, Честь, Гідність, Обов'язок, Віра, Справедливість, Істина. Відмова від пошуку універсальної системи цінностей, відкидання їх з різних причин, призводить до культурного нігілізму [1, с. 64]. Але у той самий час, кожна спроба побудувати нову систему цінностей далеко не завжди призводить до бажаного результату і може бути приречена на нігілізм. Тому процес «окультурювання» має бути делікатним й послідовним. Як зазначив Ф. Ніцше, у спілкуванні з людьми часто потрібне доброзичливе вдавання: наче ми не помічаємо мотивів їхніх учинків. [4, с. 261]

На погляд Т.В. Лютого, подолання нігілізму починається з подолання абсурдного світогляду [1, с. 158]. Відповідно до положень п. 1.4 Статуту Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, останнім у переліку, але першим за значенням завданням університету є підвищення освітньо-культурного рівня громадян. Успішне вирішення такого завдання не тільки здатне подолати «абсурдний світогляд», а й залучивши суб'єктів культурної активності, створити своєрідне поле цінностей [1, с. 207].

Сьогодні, питання використання науково-освітнього потенціалу ВНЗ для вирішення проблем гармонізації національно-культурних відносин в соціумі через співробітництво із структурами громадянського суспільства, є актуальним.

Класичні університети – це не просто академічні центри міста, держави, світу. Класичний університет – це центр просвіти, який надає можливість кожному долучитись до процесу пізнання світу. При пізнанні ми починаємо усвідомлювати власну силу, стаємо переможцями, і підносимось над усіма навіть якщо отримуємо найменше нове знання [4, с. 227].

Реалізуючи суспільну місію, університет має за мету надати базову, достовірну, об'єктивну, корисну інформацію для потреб суспільства, з метою підвищення рівня обізнаності, розвінчання хибних стереотипів, налагодження діалогу і як наслідок подолання конфліктів у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Лютий Т.В. Нігілізм: анатомія Ніщо. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 296 с.
2. Кьєркегор С. Страх и трепет.- М., – 1993. – 384 с.
3. Кульчицький О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства: В 4 т. – К., 1995. – Т. 2.
4. Ніцше Ф. Людське, надто людське: Книга для вільних умів / наук. ред. О. Фешовець, переклад К. Катюк. – Львів: вид. «Астролябія», 2012. – 408 с.

РОЛЬ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ЗБЕРЕЖЕННІ КРАЩИХ ОСВІТЯНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

Кагановська Тетяна Євгеніївна
доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
Заслужений юрист України

Підготовка правознавців у класичних університетах має історію, ознайомлення з якою розширює й збагачує потенційні можливості кожної людини. Загалом професійна підготовка майбутніх фахівців у класичних університетах України має певні особливості. На думку експертної групи Євразійської асоціації університетів, значущими ознаками класичних університетів є високий рівень підготовки фахівців, можливість отримання студентами базових знань у різних галузях науки при поєднанні природничо-наукових і гуманітарних дисциплін, здатність до формування і поширення моральних і культурних цінностей, перевага в науковій роботі частки фундаментальних досліджень.

До відомих класичних університетів України належить Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна – самоврядний (автономний) дослідницький національний університет у м. Харкові, заснований у листопаді 1804 р. з ініціативи видатного просвітителя Василя Назаровича Каразіна. Другий за віком (після Львівського університету) університет сучасної України. Із початку ХІХ століття Університет робить важливий внесок у розвиток освіти і науки на теренах Східної Європи і відіграє провідну роль у становленні модерної української культури, перетворенні Харкова на провідний інтелектуальний, промисловий і культурний центр. Ще до того, поки Київ став осередком українського національного життя на Наддніпрянщині, в середині ХІХ ст. тут велися дослідження народного побуту, історії і мови, починалася

літературна діяльність і україномовний театр, до чого багато спричинився університет. Серед професорів за перших десятиліть існування університету переважали іноземці, головним чином німці; найвизначніші з них – філософ Й.Б. Шад (був першим деканом факультету морально-політичних наук, пізніше і нині – юридичний – Т.К.) та історик Д. Х. Роммель.

Університет був піонером у становленні багатьох пріоритетних напрямів науки, підготував десятки тисяч висококваліфікованих фахівців. Потужний науково-педагогічний потенціал, розвинена матеріальна база, широта і різноманітність напрямів підготовки фахівців визначають роль Університету як одного з лідерів національної системи освіти і науки. За всіх часів Університет відстоював високі цінності свободи наукового мислення і творчого педагогічного пошуку, толерантності, людяності та відкритості.

Сьогодні університет налічує 20 факультетів, навчання на яких охоплює весь спектр сучасної класичної університетської освіти, та є одним із найбільших наукових центрів України. У ньому представлені практично всі напрямки сучасної фундаментальної науки.

У світі ж історично сформувалася та є визнаною практика здобуття юридичної освіти в класичних університетах. В Україні ж лише декілька навчальних закладів здатні підготувати «універсального» юриста (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна серед них! – Т.К.), який потенційно здатний реалізувати себе в будь-якій професійній сфері – судочинства, адвокатури, прокуратури, нотаріату, юридичного консультування тощо, завершивши навчання на одному (юридичному) факультеті. На противагу цьому, більшість ВНЗ України та їх факультети (інститути, відділення) є вузькоспеціалізованими.

Комерціалізація освіти та можливість одержання прибутків (надприбутків) від надання освітніх послуг у правничій галузі призвела до масового відкриття юридичних факультетів (відділень, інститутів) у ВНЗ, які не є класичними університетами і не мають юридичного спрямування.

Згідно з результатами досліджень стану юридичної освіти та науки в Україні, що проводилося у 2009–2010 рр. Національним університетом «Києво-Могилянська академія» спільно з Організацією безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) в Україні встановлено факт існування юридичних факультетів, наприклад, в Інституті землевпорядкування та інформаційних технологій при Національному авіаційному університеті, у Національному університеті кораблебудування ім. адмірала Макарова, Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Національному транспортному університеті, Київській державній академії водного транспорту ім. Гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного та ін. Варто зазначити, що ліцензований обсяг набору студентів, що вивчають право у класичних університетах і ВНЗ правничого профілю, складає тільки 40%, тоді як 60% навчальних місць припадають на ВНЗ правоохоронного та іншого фахового спрямування. Без сумніву, це провокує сумніви щодо дотримання умов акредитації цих факультетів, проте ще більше дивує той факт, що держава фінансово підтримує такі юридичні факультети, виділяючи їм, навіть, місця державного замовлення, хоча варто з'ясувати, чи можуть студенти таких навчальних закладів конкурувати зі студентами класичних університетів і ВНЗ правничого спрямування, особливо, коли йдеться про конкурси наукових робіт, судові дебати, ефективність роботи правничих клінік і т.д.

І лише класичний університет здатний сьогодні відновити поняття «університет», долучитися до радикальних змін як на державному рівні, так і на рівні науково-методичного забезпечення навчального процесу, сприяти тісному взаємозв'язку науки, освіти і юридичної практики, інтеграції, юридичної освіти України в європейський і світовий освітній простір. А запорукою якісної підготовки майбутнього фахівця є створення саме у класичному ВНЗ умов для всебічного розвитку особистості студента як суб'єкта професійної діяльності.

Крім того, здобуття професії юриста в Україні у класичному ВНЗ відрізняється від аналогічної процедури у вузькопрофільному чи галузевому навчальному закладі відсутністю спеціалізації як такої, а характеризується

універсальністю підготовки фахівця, без обмеження його діяльності у майбутньому певним напрямом спеціалізації.

Становлення особистості майбутнього юриста невід’ємно пов’язано з виховною складовою державної правової системи, в цілому, та у вищому навчальному закладі, зокрема. Важливо, коли ідеології майбутніх правників незалежної Української держави, світогляд яких формується у ВНЗ, властиві академічні свободи університету, специфічні правила внутрішнього розпорядку та прогресивний вплив потужного професорсько-викладацького складу.

Правознавець, який здобуває освіту в класичному університеті, отримує не лише теоретичні знання, а й вчиться практично підходити до вирішення проблем усіх галузей права. Це фахівець, який після закінчення навчання у ВНЗ зможе працювати не лише практичним професіоналом, але й у науковій сфері. Зміст навчальних дисциплін дозволяє йому досконало знати чинне законодавство своєї та інших країн, а володіння іноземними мовами – слухати лекції зарубіжних фахівців без перекладача. Також, крім знань, студенти класичного ВНЗ здобувають навички професійної мобільності, здібності до швидкої адаптації до всіх змін у законодавстві, що сприяє їхньому працевлаштуванню в органах державної влади, місцевого самоврядування, суду, прокуратури, підрозділів МВС, юстиції, юридичних і економічних службах організацій, підприємств різних форм власності тощо.

Як свідчить практика, фахівець-правознавець, який здобув освіту саме в класичному університеті, передовсім здатен вирішувати проблеми і завдання соціальної діяльності, а саме: давати оцінку сучасних процесів та проблем у суспільно-політичному житті держави з точки зору історичних подій та її геополітичного становища; поважно ставитися до різних культур, релігій і прав; формувати стійкий світогляд правильного сприйняття сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, правової культури; формувати правову і політичну свідомість та правову культуру, а також політичну і правову активність, творчу ініціативу при вирішенні сучасних проблем; формувати національне розуміння державності, свідомого дотримання прав, свободи та

обов'язків людини – громадянина незалежної самостійної України; підвищувати загальномовний рівень у сфері ділового спілкування в колективі; вести здоровий спосіб життя тощо.

Отже, свобода викладання та навчання (вибір методів навчання викладачами і дисциплін студентами), тісний зв'язок між викладачем та студентом, сприяння науковій творчості обох сторін, що формується на ґрунті самоврядування ще з часів заснування першого класичного університету в Німеччині на початку XIX ст. Гумбольдтом – принципи, які стали певною мірою академічною традицією, що не втратила актуальності й у наш час.

К ВОПРОСУ О РОЛИ НАУЧНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ ГУМАНИТАРИЕВ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Киселева Юлия Анатольевна

ст. преподаватель
кафедры историографии, источниковедения
и археологии исторического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина,
кандидат исторических наук

Долгое время считалось, что наука свободна от ценностей или по крайней мере должна быть свободна, для того чтобы претендовать на познание истины, а также выполнять свои социальные функции. Сегодня стало традиционным убеждение, что абсолютизация подобного взгляда на науку произошла именно в эпоху позитивизма, когда на уровне деклараций активно провозглашалась задача борьбы ученых с субъективизмом. Однако в реальности профессиональная культура всегда имела ценностную природу, обусловленную не только проблемами внутринаучного развития, но и сложной логикой взаимодействия науки и общества. Именно на стыке этого взаимодействия, в информационном поле науки, происходило формирование этоса научного сообщества.

Нам представляется интересным проиллюстрировать этот тезис на примере развития этики научного сообщества гуманитариев классического университета (в данном случае Харьковского университета) на протяжении XIX века. Предметом нашего внимания станут этические аспекты одного из важнейших инструментов развития научного знания – научной критики.

Критика потенциально имеет ценностные характеристики, так как фактически осуществляется с позиций определенного научного сообщества, зачастую имеющего идеальные черты. Но в то же время критика всегда адресована в той или иной степени за пределы научного сообщества. Даже когда ее реципиентами выступают исключительно профессионалы, она соотносится с идеей служения развитию науки и общества. При этом критика не только отвечает за предоставление экспертной оценки, но является важным каналом саморепрезентации научной группы и ее профессионального этоса, а также трансляции его последующим поколениям ученых. Разработанность же этических критериев критики выступает показателем налаженности механизмов саморегуляции и сплоченности профессиональной группы, гарантом понимания и выполнения ею своей общественной миссии, позволяющей претендовать на важное место в социальной структуре.

Действительно, с первых десятилетий существования Харьковского университета проблема разработки «правил для критики» оказалась в центре внимания университетских гуманитариев. К этому подталкивала острота научной полемики по поводу отдельных научных трудов. Например, такие правила пытался обозначить в ответе на рецензию на свой труд историк начала XIX в. Г. П. Успенский [1, с. 378]. Но интересно, что при этом университетские гуманитарии осознавали важность выведения дискуссии об этике из контекста спора по поводу отдельной исторической работы. В то же время на страницах университетского журнала «Украинский вестник» был опубликован перевод работы польского автора о правилах научной критики, сделанный коллегой Успенского по цеху, будущим профессором российской истории П. П. Гулаком-Артемовским [2]. Развитие историзма также способствовало

осознанию как обусловленности всего хода развития историописания, так и отдельных научных практик. Например, университетский историк А. П. Рославский-Петровский активно критиковал практику неуважительных отзывов о трудах предшественников, указывая, что такая позиция неизбежно приведет к подобному отношению со стороны последующих поколений ученых [3, с. 24]. По нашему мнению, в первой половине XIX века была осознана важность проблемы разработки критериев критики как общезначимой для научного сообщества задачи контролировать посредством выработки этических предписаний качество информационного посредничества между наукой и общественной средой.

При этом постепенно происходило осознание того, что научная критика транслирует и определенный образ науки и научного сообщества. Проиллюстрировать это положение можно на примере полемики, развернувшейся в 1860-х гг. на страницах «Современника». Поводом для дискуссии стала позиция одного из публицистов, который обвинил авторов исторических трудов в том, что в своих критических статьях они путем умаления заслуг предшественников преследуют цель возвысить собственные научные работы. В защиту ученой корпорации и ее экспертной оценки выступил тогда И. Е. Забелин. Он пытался доказать прогрессивность научной критики, благодаря которой осуществлялось уточнение и приращение знания [4, с. 459], т.е. критика, по его мнению, одновременно являлась и условием, и показателем успешного развития науки, а также выполнения ею своей социальной функции. Таким образом, у критики проявилась миссия по отношению к будущему.

Во второй половине XIX века осознание ценности этической составляющей критики было закреплено, чему способствовало формирование позитивистского образа науки, основанного на вере в безграничный прогресс познания и возможность достижения истины путем кропотливого научного поиска многих поколений ученых. При этом критика рассматривалась как важный инструмент для исправления и дополнения достижений

предшественников на пути к заполнению «белых пятен истории». Действительно, в это время значительную часть научного творчества ученого-гуманитария составляли именно рецензии и критические обзоры.

Однако одновременно с ростом значения и престижа научной экспертизы можно зафиксировать и усиление контроля научного сообщества за соблюдением ее этических принципов. Анализ примеров научной полемики конца XIX в. дает возможность заключить, что в этот период именно апелляция к неэтичности критики, способной «подорвать у читателей доверие к ученым трудам», могла снять тяжесть замечаний и перенести остроту спора с рецензируемого труда на «неподобающую» позицию критика [5, с. 9]. Неэтичность критики осознавалась как затрагивающая интересы науки и научного сообщества. Интересно, что в одном из таких случаев подобное обвинение заставило историка Д. И. Багалея написать специальную работу в ответ на ответ на рецензию, в котором он оправдывал и уточнял свою позицию как критика, доказывая, что его критические замечания не имели цели принести вред науке [6, с. 126].

Таким образом, этические критерии являлись не только залогом непредвзятой оценки той или иной работы, определяя границы дозволенного и не дозволенного в ходе научной полемики, но и воспринимались учеными как способ репрезентации способности научного сообщества служить интересам науки и общества. Согласие в отношении этических критериев не только в выгодном свете представляло сообщество ученых, но фактически стало краеугольным камнем в процессе его формирования и трансформации.

Осознание роли ценностей в формировании научного сообщества в прошлом, по нашему мнению, потенциально способно скорректировать и наши сегодняшние цели. В условиях постнеклассической науки, когда субъект научного познания и его познавательная активность выдвигаются в качестве основополагающего фактора научного развития, проблемы этики становятся центральными. Сознательная же их артикуляция в университетском информационном поле потенциально способна решить важную задачу поиска

новых ценностных ориентиров научного сообщества в эпоху трансформации функций классических университетов, а также создать в обществе новый образ университетской науки, заряженный положительным эмотивом.

Список использованной литературы

1. [Успенский Г. П.] Ответ сочинителю рецензии на книгу «Опыт повествования о древностях русских» // Украинский вестник. – 1818. – Кн. 9. – С. 377 – 389.
2. Критика (из соч. Красицкого) пер. П. П. Гулак-Артемовский // Украинский вестник. – 1819. – Кн. 7. – С. 18 – 30.
3. Рославский-Петровский А. Решение вопроса в чем состоит истинное значение прагматической истории и соответственному тому способе ее обработки. / А. Рославский-Петровский. – Х., 1839. – 50 с.
4. Забелин И. Е. Фельетонизм в критике / И. Е. Забелин// Опыты изучения русских древностей и историй: исследования, описания и критические статьи. – М.: Тип. Грачева, 1872. – Т.1. – С. 432 – 466
5. Багaley Д. И. Ответ И. Линниченко на критическую оценку книги «История Северной земли до пол. XIV» / Д. И. Багaley. – Х. : Тип. ун-та, 1884. – 32 с.
6. Багaley Д. И. Ответ на критическую заметку И. М. Собестианского по поводу брошюры «К истории учений о быте древних славян» // Записки имп. Харьковского университета. – 1893. – Кн. 3. – С. 119 – 126.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПРОЦЕСІ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кравченко Андрій Сергійович
викладач кафедри прикладної соціології
та соціальних комунікацій Харківського
національного університету
імені В.Н. Каразіна

Важливість фінансової бази для ефективного функціонування університету важко переоцінити. Не є виключенням і класичний університет. В умовах кризового зменшення державних асигнувань на утримання системи вищої освіти та поступового виходу українських вищих навчальних закладів на глобальний ринок освітніх послуг, збільшення та диверсифікація університетських фінансової бази є фундаментальною умовою успіху. Отже, дослідження перспектив та впливу процесу комерціалізації на систему вищої освіти в цілому та на класичні університети зокрема є дуже актуальним.

Метою дослідження є аналіз основних шляхів розширення фінансової бази класичного університету із використанням можливостей процесу комерціалізації вищої освіти.

Процес комерціалізації суперечливо впливає на систему вищої освіти. Безумовно впливаючи на зміст і якість вищої освіти, цей процес водночас дає можливості для розвитку університетів та покращення якості їх роботи [1, с. 274]. Серед значної кількості шляхів диверсифікації фінансового становища університетів спробуємо розглянути ті, що, на нашу думку, стануть найбільш ефективними для класичного університету.

Не можна не згадати ідею підприємницького університету, що зараз є чи не найбільш популярною та обговорюваною серед дослідників вищої освіти всього світу. Так, виходячи з концепції підприємницького університету запропонованої Бертоном Кларком, вченим, який зробив найвизначніший внесок у розуміння ідеї такого університету, можна визначити базові напрямки трансформації звичайного університету в формат підприємницького:

1) *Посилене направляюче ядро.* Потрібне для здійснення змін, організованої перебудови програмних завдань, структурних змін та переформатувань; має включати в себе центральні управлінські групи і університетські відділення.

2) *Розширена периферія розвитку.* Зростання нових структурних одиниць, які з більшою готовністю, ніж традиційні університетські відділення, виходять за старі університетські кордони і встановлюють зовнішні зв'язки з організаціями і групами. Це і професійні підрозділи з зовнішніх зв'язків, взаємодій з промисловістю, з безперервної освіти, підтримання стосунків з випускниками та ін. З іншого боку це ті міждисциплінарні науково-дослідні центри, які разом з факультетами є ще одним важливим напрямком університетської роботи. Орієнтовані назовні науково-дослідні центри займаються вирішенням широкого кола завдань, що вимагають, найчастіше, міждисциплінарного підходу. Щоб взаємодія університету з зовнішніми групами розвивалася і надалі, потрібен відповідний розвиток його інфраструктури.

3) *Диверсифікована база фінансування.* Для нового, орієнтованого на зміни характеру діяльності університету, потрібні, як правило, чималі фінансові ресурси. Особливо велика потреба в дискреційних (власних, вільних) засобах. Розширення фінансової бази тут набуває особливої значущості. У рамках цього напрямку йде боротьба за гранти з науки і відповідні контракти.

4) *Стимульовані академічні структури.* Оплот такого університету, як і раніше - традиційні університетські відділення (факультети). Вони - операційна база університету як майданчика для проведення наукових досліджень і, насамперед, викладання; тут ведеться велика частина академічної роботи. Вирішальне значення має прийняття або неприйняття трансформації. Тут на інновації може чекати провал. Для проведення змін необхідно, щоб факультети не залишалися байдужими: вони повинні самі стати підприємницькими. Найбільшого успіху може досягти поєднання реформаторських цінностей з традиційними поглядами на управління.

5) *Інтегрована підприємницька культура*. Необхідна інституційна перспектива для розвитку базових елементів підприємництва в університеті. Підприємницьку культуру не повинні мати всі співробітники університету, але таких має бути достатньо для забезпечення підприємницького ефекту [2, с. 22].

Однак з точки зору імплементації такої стратегії для вітчизняних класичних університетів варто відзначити декілька серйозних проблем, які потенційно можуть негативно вплинути на перетворення класичного університету в підприємницький:

- нерозвиненість високотехнологічного, інноваційного бізнес-середовища, який був би здатен забезпечити серйозними науковими прикладними, а в перспективі і фундаментальними, дослідженнями університетські структури;

- «сфокусованість», за Б. Кларком, підприємницького університету на певних напрямках, що вкрай важко реалізувати в рамках моделі класичного університету;

- пристосованість моделі підприємницького університету під профільні та технічні вищі навчальні заклади, оскільки вони простіше здійснюють пошук наукових і бізнес грантів, комерційних дослідницьких проектів, до яких можна залучити представників університету [3, с. 134].

В той же час серед основних принципів концепту класичного університету саме орієнтація на наукової дослідження може створити гарні умови для покращення матеріального становища вищого навчального закладу. Цим шляхом йдуть більшість провідних університетів світу, які розвивають власні науково-дослідні бази, засновують технопарки, де дають змогу реалізуватися, в тому числі, своїм випускникам [4, с. 270]. До того ж дослідження, що проводяться у таких центрах на замовлення держави та приватних компаній, часто супроводжуються фундаментальними дослідженнями, а не носять виключно прикладний характер.

Також потенційно важливими елементами диверсифікації фінансової бази класичних університетів в довгостроковій перспективі повинні стати

ендавмент-фонди. Внески у такі фонди можуть робитися як випускниками університетів, так і залучатися за допомогою благодійних заходів та співпраці з меценатами. Зважаючи на ситуацію в країні, у найближчій перспективі такі фонди можуть бути навіть збитковими, однак відмовлятися від їх створення та розвитку є повністю недоречним.

Отже, попри складну ситуацію з фінансуванням класичних університетів, перспектив розвитку матеріального становища таких вищих навчальних закладів доволі багато. Ми розглянули лише кілька з них: підприємницький університет, ендавмент-фонди, науково-технічні роботи. Однак у прагненні імплементації таких ініціатив обов'язково варто пам'ятати про ризики, якими супроводжується кожна з таких ідей, і перед застосуванням вони потребують детального аналізу можливості їх впровадження в життя класичного університету.

Список використаних джерел

1. А.В. Прохоров Влияние ценностей академического капитализма на функционирование современных университетов / А.В. Прохоров // Вестник ТГУ, выпуск 5, 2012. – с. 271-277

2. Кларк Б.Р. Поддержание изменений в университетах. Преемственность кейс-стади и концепций. / Кларк Б.Р. - М.: Изд.дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. – 312 с.

3. Emerson Wagner, Mainardes Helena, Alves Mario Raposo The process of change in university management: from the “ivory tower” to entrepreneurialism / Emerson Wagner, Mainardes Helena, Alves Mario Raposo. // Transylvanian Review of Administrative Sciences, № 33, 2011. – pp. 124-149

4. Leslie L. Technology Transfer and Academic Capitalism / L. Leslie, R. Oaxaca, G. Rhoades // AAAS Science and Technology Policy Yearbook. 2001. P. 261-277.

КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК ШКОЛА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ СОЦІАЛЬНИМ КОНФЛІКТАМ

Кулачок-Тітова Людмила Вікторівна

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент каф. державно-правових
дисциплін ХНУ імені В.Н. Каразіна

Одним із серйозних викликів сучасного світу є велика вірогідність виникнення соціальних конфліктів. Їхньому поширенню сприяє багато факторів, зокрема, – наявність відкритого інформаційного простору, інформація у якому поширюється миттєво і так же миттєво (особливо при сприянні учасників великої кількості соціальних мереж) визиває реакцію широких мас. Ті соціальні процеси, які ще не так давно розвивалися тижнями, нині можуть відбутися протягом лічених годин. Конфлікти можуть розвинути на різному підґрунті: політичному, економічному, етнічному, релігійному тощо, але будь-яке суспільство зацікавлене в їхній мінімалізації та найскорішому і найефективнішому розв’язанні.

Вагомим аргументом на користь існування та розвитку класичної університетської освіти є можливість використання знань та умінь вчених-педагогів, представників найрізноманітніших галузей науки для формування високоосвічених фахівців, які, окрім володіння професійними знаннями та навичками, мають систему світоглядних знань, розуміння глобальних процесів розвитку суспільства та високий рівень моральності.

Глибоко переконані, що лише особистість з високим рівнем свідомості, уважним та шанобливим ставленням до кожної конкретної людини, незалежно від соціального статусу останньої, може вважатися культурною та освіченою. Ще більшою мірою це стосується представників юридичної професії, саме існування якої тісно пов’язане із категоріями права, моралі, справедливості, рівності та свободи.

Беззаперечним фактом визнається те, що класичний університет є поєднанням трьох найбільш соціально значимих соціальних інститутів: науки,

освіти і культури та здійснює функції виробництва, накопичення і збереження знань, їхню передачу та поширення. Ці функції властиві ідеальній моделі університету Гумбольта та обумовлюють можливості класичного університету в підготовці інтелектуальної еліти суспільства. Саме на формування еліти і спрямована діяльність вказаних навчальних закладів, яку вони реалізують використовуючи результати фундаментальних наукових досліджень в різних галузях, залучаючи фахівців високого рівня до викладання дисциплін соціально-гуманітарного напрямку, будуючи всю свою діяльність на традиційному відчутті єдиного (незалежно від майбутньої професії) студентсько-викладацького братства, що спільно йде до однієї високої мети – служіння науці та просвіті.

Останнім часом все більшої значимості набуває гуманітарна складова освіти, підвищується роль культури (загальної та професійної) у змісті освіти. Людина повинна виступити на перший план як мета діяльності держави в цілому, так і кожного фахівця, що випускається вищим навчальним закладом, зокрема.

Сучасна роль класичного університету вбачається у тому, що вони стають інформаційними центрами, оскільки володіють значними бібліотечними фондами, музеями тощо. Крім того, університети все частіше стають центрами міжнародних наукових досліджень, перш за все в науках про природу та суспільство, що дозволяє вирішувати великі комплексні проблеми із застосуванням нових оригінальних підходів, відповідно, університети посилюються як центри міжнародного співробітництва, водночас залишаючись ядром освіти регіонів.

Перевагами класичних університетів перед іншими типами навчальних закладів вважаються:

- наявність найбільш висококваліфікованих викладачів із широким спектром спеціальностей;

- забезпечення підготовки фахівців на найвищому інтелектуальному рівні (магістратура, аспірантура, докторантура – втілення концепції «безперервної освіти»);

- можливість виступати базою для відпрацювання змін у змісті і технологіях освіти за рахунок фундаментальної підготовки, міждисциплінарних знань, використання результатів наукового пошуку;

- унікальність традицій – моральності, духовності, патріотизму.

Класичний університет випускає цілий ряд фахівців, діяльність яких може і повинна бути спрямована на запобігання різноманітних конфліктів, а, у випадку виникнення останніх, - на їхнє розв'язання з найменшими втратами для усіх сторін. Серед таких фахівців можна назвати психологів, соціологів, політологів, юристів, менеджерів та інших, чия професія пов'язана з роботою із людьми, що само по собі неминуче поєднується із виникненням конфліктних ситуацій різного типу: міжособистісних, групових, колективних і більш високого рівня (а, значить, і більш високого рівня негативних наслідків). Оскільки одним із напрямків підготовки випускників університету є підготовка педагогів, то можемо говорити, що всі без виключення факультети повинні давати своїм випускникам поряд із високим рівнем професійних знань знання загальногуманітарного напрямку – психології; права; розуміння причин, етапів розвитку та способів розв'язання конфліктів, які вивчає наука конфліктологія; історії, яка, як відомо, вивчає минуле, щоб врахувати його при побудові майбутнього, та багатьох інших наук, які вивчають суспільство та людину як суспільну істоту.

У світлі заявленого напрямку діяльності психологи можуть збагатити колег із інших факультетів знаннями техніки ведення переговорів, соціологи – знанням «схеми» розвитку конфліктів, та їхніх різновидів, юристи – правовими засобами запобігання конфліктам та підставами для застосування різних видів юридичної відповідальності за правопорушення в цій царині, політологи навчать розуміти загальні тенденції розвитку суспільних подій та будувати відповідно до цього свою діяльність.

Лише знання багатовекторні, комплексні, фундаментальні дозволяють сучасній людині орієнтуватися в складних ситуаціях, які можуть привести до виникнення конфлікту, навчитися правильно та раціонально поводити себе під час його розвитку та максимально нівелювати негативні наслідки. Це стосується, насамперед, фахівців-юристів, які можуть виступати в різних ролях – адвоката, судді, нотаріуса, прокурора, державного виконавця, слідчого, юрисконсульта тощо. І саме такі знання дає унікальна структура – класичний університет.

СОЦИАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ УНИВЕРСИТЕТОВ: КРИТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД

Литовченко Артём Дмитриевич
доцент кафедры политической
социологии Харьковского национального
университета им. В.Н.Каразина, кандидат
социологических наук, доцент

В профессиональном научно-академическом дискурсе слово «университет» обладает многослойным положительным ореолом и ассоциативным шлейфом. Оно часто используется как маркер однозначно высокого исследовательского и образовательного уровня («это же университет!», «до университета вам далеко»), а статус «университета» многими рассматривается как некий сакральный знак, по отношению к которому неуместна какая бы то ни была критика. В то же время совершенно очевидно, что в современной ситуации и в современном образовательном пространстве университет имеет значительные отличия от формально аналогичных заведений прошлых веков.

Простой пример – широкое распространение термина «университет» применительно к совершенно несопоставимым учебным заведениям нашей страны. Ведь с точки зрения строгой логики такие сочетания, как «технический университет» или «аграрный университет» выглядят оксюморонами. В то же время, если проводить более широкие аналогии, никого не смущает вполне

обоснованное существование так называемых «отраслевых» энциклопедий – медицинских, музыкальных и так далее. Видимо, эта широкая аналогия и сыграла свою роль в расширении области применения термина «университет», одновременно нивелировав содержательные особенности: фактически университетами стали в обобщающем порядке именовать любой вуз.

Произошло и заметное размывание функциональных задач университета. Предположительно «универсальный» характер образования, получаемого выпускником университета, трансформировался в своеобразный внутренний штамп: радетели университетов, пытаясь объяснить, что же означает пресловутая «универсальность университетского образования», прибегали к изощрённым риторическим построениям и ссылкам на древнюю историю вкупе с не менее древними авторитетами, что лишь затрудняло поиск ответа на вопрос.

Тенденция «вымывания смысла», обычно характерная для политического и бюрократического дискурсов, затронула и образовательный дискурс – в части популярной сегодня концепции «классического университета». Трактовка этой концепции подчас включает в себя две неравнозначные линии. С одной стороны, классический университет наделяется некими цивилизационными функциями, а в задачи ему вменяется подготовка выпускников, способных стратегически мыслить [1]. С другой стороны, применяется сугубо формальный подход, подразумевающий сочетание в классическом университете различных профилей подготовки по принципу «всё-что-есть», где в качестве исходной схемы принимается некая условно модернизированная модель 18-19 веков.

Однако несложно отметить, что первая линия трактовки не только книжному претенциозна, но и максимально неконкретна: какие функции являются «цивилизационными», какое мышление признаётся «стратегическим»? Вторая же линия в современном мире, где, например, для полноценной медицинской подготовки необходимо десятилетнее образование, выглядит попросту неуместной. Есть определённые отрасли знаний и наук, объективно

требующие обособления, как та же медицина; и включение соответствующих факультетов в состав классических университетов представляется скорее вопросом престижа, нежели важной содержательной задачей. На этом материале несложно заметить, насколько негармоничными могут быть результаты фетишистского в некотором роде заимствования архаичных образцов в порядке слепого следования традициям или в попытке их возрождения. В результате возникает много вопросов, в том числе: может ли университет быть не-классическим?

Отчасти со второй «архаичной» линией трактовки концепции «классического университета» связана такая серьёзная проблема университетского сообщества, как «элитарность самовосприятия». Речь идёт об априорном приписывании университетам вообще и классическим университетам в частности превосходных характеристик, характеристик избранности и, как уже было сказано, элитарности. При этом элитарность приписывается не только образу классического университета в целом, но и представителям сообщества, от профессуры до студентов. Максима образца «университет – это звучит гордо» зачастую превращается в опустошённое идеологическое клише, не наполняемого содержанием. А поведение той части университетского сообщества, которая является носителем «элитарного самовосприятия», приобретает неинтеллигентный элемент безосновательного, формально-статусного высокомерия и надменности. Исходя из ложного понимания принципа отбора, который лежит в основе набора студентов в университет, вышеупомянутая часть университетского сообщества концентрируется на «избранности» как на самоцели и как на самоудовлетворяющей характеристике.

Помимо сугубо нравственной предосудительности, «элитарное» высокомерие и надменность, будучи ассоциируемыми с университетами, влекут за собой две взаимосвязанные проблемы функционального характера. Первая проблема – внутренняя: неспособность значительной части университетского сообщества ни перейти на «понятный» язык в коммуникации

с другими социальными группами, ни вызвать интерес потенциальной аудитории к собственной деятельности и к университетам в целом, стимулируя тем самым интеллектуальное самосовершенствование личностей и групп. Если говорить схематично, то остро ощущающий свою «элитарность» (эвфемистически именуя её «интеллигентностью») университетский профессор и не хочет, и не может эффективно контактировать с вне-университетской средой. Это вполне логичное последствие «элитарности», своеобразный «эффект дворянства», результат стыдных попыток описываемой части университетского сообщества закрепить себя как сословие. На уровне же институциональным получаем нарушение коммуникации между университетами и обществом.

Вторая проблема – это следствие первой или, если угодно, её внешнее выражение. Её можно сформулировать как отсутствие содержательного интереса и доверия к университетам в обществе. Да, на формальном уровне удалось закрепить ассоциацию университетов с престижем и обязательной карьерной ступенькой. Однако эта ассоциация не имеет никакого отношения к содержательным задачам университетов и с тем пониманием, которое вкладывают в концепцию классического университета специалисты и которое невозможно свести ни к прикладному, ни к демонстративному аспектам. Содержательные задачи университета скрыты от потенциальной аудитории, от общества завесой формальных штампов и мишурой клишированных «очевидностей». Дистанция, которой искусственно придаётся характер непреодолимого (в критических случаях – буквально антропологического) барьера, усилиями «элитарной» части университетского сообщества превращается в дополнительный фактор недоверия для общества. В результате получаем вполне типичное проявление декларативности сознания, когда на уровне заявлений общество видит в университетах передовые флагманы науки и жизни вообще, а на уровне содержательных представлений отказывается признавать за университетами социально-полезные функции, не проявляет к ним интереса и не испытывает доверия.

Несмотря на то, что описанные проблемы, возможно, не носят всеохватного характера с точки зрения масштабов, они, тем не менее, являются фундаментальными препятствиями для развития полноценного взаимодействия университетов и общества, для выполнения университетами содержательных задач – или, если обратиться к допустимому пафосу, их социальной миссии.

Список использованной литературы:

1. Бажал А. Столпы и мамонты отечественного образования: 28 лучших классических университетов / Бажал Алина // Зеркало недели. – №13. – 6.04.2007

КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: НОМІНАЦІЯ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Михайльова Катерина Геннадіївна
доктор соціологічних наук, проректор з НДР
завідувач-професор кафедри соціології
Харківського гуманітарного
університету «НУА»

Исторически сложилось так, что в структуре образования наиболее устойчивым элементом выступает университет, и прежде всего, классический университет. В современном социальном дискурсе он – один из феноменов, вызывающих особый интерес. С одной стороны, он ассоциируется с постоянством и стабильностью, с другой стороны, в условиях современности он него ожидаются инновационные стратегии и результаты.

В результате «современный университет – сверхсложная система: число его подразделений многократно возросло; в нем представлены самые разные возрастные группы учащихся, связи с внешним миром стали чрезвычайно многообразными, а простое повторение известных модулей в традиционных рамках исчерпало свои возможности» [1, с. 30].

Современные классические университеты составляют достаточно

стабильный сегмент отечественного образовательного пространства. Сразу сделаем акцент на том, что в западной классификации такой тип университетов не обозначен. Это является свидетельством равных статусов университетов разных видов при соблюдении ими необходимых требований по критериям диверсификации. Вместе с тем, в отечественной практике сохраняется позиционирование классических университетов как для номинального отличия от других типов университетов (политехнических, педагогических и других), так и подчеркивания их первичности появления и особого функционирования в отечественном образовательном поле. При этом данный статус иногда используется в качестве аргумента для более высокого позиционирования университета. Однако, как показывает практика, в силу относительности данного аргумента на него «наращивается» дополнительная система статусных характеристик, усиливающих позиции университетов в образовательном поле и обществе в целом (например, национальный, исследовательский). Поэтому, говоря о классическом университете, мы будем иметь в виду первичный статус университетов.

Попытки определить сущность классического университета (а именно его сущностные характеристики, с нашей точки зрения, могут дать почву для рассуждений о его реальности или номинальности в современных условиях) приводят ученых к его пониманию как «высшего учебного заведения, имеющего определенные специфические черты, особые механизмы и формы функционирования. Основопологающими качественными признаками таких учебных заведений являются, в частности, высокий, можно сказать, элитный, уровень подготовки специалистов, который базируется на фундаментальной методологической основе, возможности приобретения студентами не просто базовых, а фундаментальных знаний из разных отраслей науки при оптимальном соединении естественных и гуманитарных дисциплин, способность к формированию и распространению извечных морально-культурных ценностей, преобладание в научной работе доли фундаментальных, креативных исследований. Кроме того, классический университет является основным

источником пополнения научно-педагогических кадров для системы высшего образования и выступает генератором изменений в сфере организации образования» [4, с.9].

Данное определение, на наш взгляд, является, с одной стороны, своеобразной данью указанной выше тенденции в отношении позиционирования классических университетов, а с другой – описанием реальной ситуации. Однако и тот, и другой аспект не позволяет определить сущность данного типа университета. Ведь уровень подготовки специалистов, фундаментализация исследований и образовательной подготовки, ценностное воздействие на студента – атрибуты не только классических университетов.

Можно говорить о том, что многозначность интерпретаций классического университета связана с тем, что правовой статус классического университета Украины не определен. В частности, в ст. 25 «Типы высших учебных заведений» Закона Украины «О высшем образовании» 2002 года только упоминалось о функционировании классических университетов, но критерии классичности не указывались: «университет – многопрофильное высшее учебное заведение четвертого уровня аккредитации, которое осуществляет образовательную деятельность... Могут создаваться классические и профильные технические, технологические, экономические, педагогические, медицинские, аграрные, искусствоведческие, культурологические и т. д. университеты...» [2, с. 134]. В законе 2014 года в статье 28 тоже только упоминается о классических университетах как разновидности многоотраслевого университета (наряду с технических университетах) [3]. Очевидно, что на законодательном уровне конкретных индикаторов различных типов учебных заведений, в том числе и классических университетов также не существует. Поэтому в такой схеме анализа существование классических университетов становится скорее реальностью, чем номинацией.

Однако те реальные (прежде всего имиджевые) или номинальные преимущества классических университетов всегда являлись объектом притязаний других университетов, что стимулировало попытки разработки

более четких критериев такого типа университетов (характерные, прежде всего, для Украины и России). К ним чаще всего относят стаж функционирования университета, специфика образовательных программ разного уровня и контингента, профессорско-преподавательского состава, библиотеки и др. [см., например, 6], активно обсуждаются такие признаки, как объем финансирования, а также объем, характер и результативность научных исследований.

По мнению экспертной группы Евразийской ассоциации университетов [5], важнейшими признаками этих университетов являются, в частности, такие, как высокий уровень подготовки специалистов, возможность получения студентами базовых знаний в различных областях науки при оптимальном сочетании естественно-научных и гуманитарных дисциплин, способность к формированию и распространению нравственных и культурных ценностей, преобладание в научной работе доли фундаментальных исследований.

Большинство предлагаемых на постсоветском пространстве критериев носят достаточно конкретный характер, не привязаны к количественным показателям студенческого контингента и форме собственности, что потенциально делает статус классического университета открытым для высших учебных заведений. Однако, безусловно, соответствие предлагаемым системам критериев, достаточно трудоемкий процесс, особенно учитывая относительно узкую, специализированную направленность новых образовательных структур, в том числе и приватного характера.

В итоге можно предположить, что отечественная образовательная и научная общественность не расстанется с достаточно абстрактным понятием классического университета как элемента образовательного дискурса. Более того, сегодня, по мнению отечественных исследователей, классический университет в США, европейских странах, странах постсоветского пространства является соединением разных элементов моделей высшего образования, его деятельность направлена не только на расширение, но и на активное создание новых научных, культурных и общественных ценностей [4, с. 10]. А это означает необходимость трансформации классического

университета как реальности в соответствии с новыми тенденциями современности. А допустимые рамки этой трансформации задает фактическое отсутствие четкого их определения как номинации.

Список использованных источников

1. Дакснер М. Есть ли будущее у университетов? / М. Дакснер // «Alma mater» («Вестник высшей школы»). – 2005. – № 3. – С. 29-34.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 №2894-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
4. Класичні університети України: світовий досвід, українські реалії // Вища школа. – 2007. – № 6. – С. 9-18.
5. Концептуальные вопросы развития университетского образования. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1993.
6. Прокопьев В. П. О признаках классического университета [Электронный ресурс] / Виталий Павлович Прокопьев // Университетское управление. – 2000. – № 2(13). – С. 35-39. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru/univman/msg/145147.html#4#4>

МІСІЯ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ЙОГО КРИЗОВОГО СТАНУ

Рапопорт Ася Володимирівна
інженер кафедри
методів соціологічних досліджень Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна
кандидат соціологічних наук

Суспільні трансформації постійно ставлять перед університетом нові виклики, змушують шукати місце в нових умовах, формувати власну місію.

Історія свідчить: якщо університет не одразу може впоратися із цим завданням, то він опиняється у кризі. Так, виникши у період середньовічних трансформацій, університет забезпечував суспільство фахівцями, які потребувалися у той час, був місцем інституціоналізації інтелектуалів свого часу. Підготувавши суспільство для модернізації як в технічному, так і у соціокультурному сенсі, університет опинився у кризі через появу інших місць концентрації інтелектуалів, появу професійних шкіл, які забезпечували кадрами промисловість. Класичний німецький університет, який був створений В. Гумбольдтом, був відповіддю на обставини, що склалися, вирішенням проблеми пошуку університетом власної місії у тогочасному суспільстві. Університет нового часу став місцем поєднання науки і навчання, інтеграції спеціалістів різних галузей, місцем виховання громадянськості та патріотизму. Але у XX сторіччі світовий університет знову зіткнувся з проблемою пошуку власного призначення через масовізацію вищої освіти, прискорення виробництва нового знання, диференціацію наукових дисциплін, появу конкуруючих центрів інтелектуального життя тощо. У громадськості знову постало питання, чи є таке унікальне завдання, що може виконувати сьогодні лише університет.

Сучасний етап суспільного розвитку пов'язаний з переходом до постіндустріального суспільства та інноваційного розвитку економіки, що докорінно змінює становище освіти і науки у суспільстві. Інноваційний розвиток передбачає постійне вироблення нового знання як одного з факторів виробництва для забезпечення його конкурентоспроможності, задоволення вимог ринку. Перехід України на інноваційний шлях розвитку вимагає наявності науково-технічного потенціалу, підготовлених кадрів, які здатні працювати в новій економіці. Університет, маючи науковий потенціал і досвід підготовки кваліфікованих фахівців, може і повинен відігравати ключову роль у даному процесі.

Мета дослідження полягає в актуалізації необхідності перегляду місії університету в умовах інноваційної економіки.

Ще К. Мангейм звернув увагу на нову реальність, в якій глибока, багаторічна освіта стала потрібною широким верствам населення. У той же час постійні зміни технологій приводили до ситуації, коли, отримавши таку освіту, людина незабаром залишалася без необхідних для економіки знань і умінь. Вища освіта не тільки більше не давала перепустки до еліти, але навіть не забезпечувала прийняттого рівня життя. К. Мангейм зробив висновок, що університет повинен відповісти на нову реальність, скорегувавши свою діяльність і місію [1]. Р. Барнетт звертав увагу на те, що в умовах, коли зміст професій змінюється швидше, ніж протікає професійне життя людини, потрібно навчити вчитися, визначати власну освітню траєкторію. Саме тому, на думку Р. Барнетта, місія нового університету повинна полягати в навчанні ефективно функціонувати у світі, який постійно ускладнюється. Університет повинен провокувати стан невизначеності, щоб навчити студентів справлятися з нею [2].

З. Бауман звертав увагу на те, що ринок освітніх послуг стає насиченим, ситуація швидко змінюється і у університету залишається два можливих виходи: стати організацією, яка працюватиме на виклики ринку, або законсервувати стародавні підвалини в «фортеці езотеричної мови та незрозумілої теорії», незважаючи на ринок [3]. Вихід з ситуації, що склалася, ми бачимо у формулюванні університетом своєї унікальної місії, яка повинна полягати в «підготовці до життя», вихованні людини, яка здатна жити в сучасному світі, а саме: креативної, стресостійкої, толерантної, критичної і відповідальної перед собою і оточуючими. До схожих висновків приходить і В. Бакіров: «В умовах, коли на перше місце успішної практичної діяльності виходить не стільки створення нового знання, скільки вміння знайти вже готове знання в океані інформації і творчо ним розпорядитися, креативність стає основною якістю професіонала. І ніякі інші соціальні інститути не здатні стати центрами концентрації, виховання, розвитку і поширення креативності, крім класичних університетів, які перебудовують відповідним чином форми і зміст своєї традиційної діяльності» [4, с.44].

Таким чином, місією сучасного українського університету ми бачимо формування у студентів установки на постійне освоєння нового знання, розуміння того, що ніяке засвоєне один раз знання, не гарантує стабільності. Саме класичний університет повинен виробити у студентів уміння і бажання передбачати зміни, готуватися до них, розуміти їхню логіку. Колишній спосіб підготовки студента, коли йому давалися досить складні знання і вміння, сьогодні є недостатнім. Він не гарантує ні успішної трудової діяльності випускника, ні корисного для суспільства результату. Новий університет повинен формувати у студентів уміння адаптуватися в новій реальності. Підготовка фахівця, здатного до активної адаптації, який вміє не тільки пристосовуватися до змін, але і знаходити в них власне місце, активно впливати на їхній хід, який не боїться ризику, невизначеності, дозволяє сформувати середовище, в якому не треба «впроваджувати» інновації, а яке буде їх шукати і «вбудовувати». Формування такого фахівця і такого середовища може бути однією з найважливіших місій сучасного університету.

Список використаних джерел

1. Мангейм К. Диагноз нашего времени / Мангейм К. – Москва : Юрист, 1995. – 700 с.
2. Барнетт Р. Осмысление университета. Образование в современной культуре // Р. Барнетт. – Мн. : Пропилеи, 2001. – 128 с.
3. Бауман З. Индивидуализированное общество / Зигмунд Бауман. – М. : Логос, 2005. – 390 с.
4. Бакіров В. С. Університет і суспільство / В. С. Бакіров. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 272 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИМВОЛІКИ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ: МІЖ БРЕНДОМ ТА ТРАДИЦІЄЮ

Рачков Євген Сергійович
аспірант кафедри історіографії,
джерелознавства та археології
історичного факультету Харківського
національного університету
імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник:
Посохов С. І. – завідувач кафедри
історіографії, джерелознавства та
археології, доктор історичних наук,
професор

Специфічною рисою університетської культури в Україні є різноманітність та еклектичність її символіки. Сьогодні, в добу посткласичного (масового) університету, ця обставина є особливо важливою. Знаходячись в умовах безкомпромісної конкурентної боротьби, університети прагнуть зміцнити власний імідж, використовуючи для цього перш за все можливості брендингу. З кожним роком університети витрачають все більше зусиль на популяризацію університетської освіти, збільшують кількість та різноманітність рекламної інформації, диверсифікують шляхи її поширення. Класичні університети України ведуть цілеспрямовану та планомірну політику брендингу. Особливе місце в цьому процесі займають університетські символи та емблеми, які, з одного боку, визначають та окреслюють можливі напрями брендингу, а з іншого – змінюються під його дією.

Мета дослідження – на основі компаративістського та семіотичного підходу виявити вплив брендингу на формування та еволюцію символіки класичних університетів України на сучасному етапі.

Існують різні визначення слова «брендинг». Найбільш повним є розуміння брендингу як процесу формування іміджу бренду протягом тривалого періоду через створення цінності, емоційної або раціональної

«обіцянки», що робить його більш привабливим для кінцевого споживача [1]. Необхідним інструментом та водночас змістовним наповненням брендингу є власне бренд. Бренд як товарний знак, що символізує комплекс інформації про компанію, продукт або послугу має складну та розгалужену структуру. Зокрема, він включає в себе сам товар або послугу з усіма характеристиками (ім'ям, логотипом, дизайном та іншими вербальними або аудіовізуальними символами, зареєстрованими належним чином), інформацію про переваги та вигоди продукту, про споживача тощо [2, с. 31]. Важливою складовою бренда класичних університетів України є їх символи та емблеми, які грають важливу роль в процесі самопрезентації та водночас сприяють консолідації університетської спільноти.

Загалом, можна виділити кілька напрямків брендингу, пов'язаних з університетською символікою. Насамперед, це модернізація існуючих та розроблення нових, дещо змінених та осучаснених символів та емблем. Процес становлення та еволюції т.зв. «нової» символіки класичних університетів розпочався зі здобуттям України незалежності та триває до сьогодні. Цей процес характеризується суперечливими тенденціями.

Протягом 1990-х – 2000-х рр. нові університетські символи та емблеми, як правило, з'являлися спорадично та безсистемно, здебільшого за ініціативою окремих керівників університетських підрозділів [3, с. 293]. Прикладом цього є різноманітність факультетської символіки, коли деякі факультети формально мають по кілька емблем одночасно. Тому недивно, що в більшості класичних університетів України відсутня єдина (в семантичному плані) система корпоративних символів та емблем (виключення становлять ЛНУ імені Івана Франка та ДонНУ).

Одночасно у розвитку університетської символіки протягом 1990-х – 2000-х рр. відбувалися і цілком керовані та осмислені процеси [4, с. 126]. В більшості класичних університетів була оновлена загальноуніверситетська емблема. Загалом, можна казати про своєрідну моду на створення гербів та квазігеральдичних емблем університетів та їх структурних підрозділів, яка

розпочалася з середини 1990-х рр. та триває до сьогодні. Оновлення університетської символіки, як правило, було пов'язане з ювілеями та річницями університетів, зміною їх офіційного статусу або іншими подіями (наприклад, виготовленням штандартів або оновленням офіційного сайту). Одним з перших був створений герб КНУ імені Тараса Шевченка (1994 р.), згодом був затверджений герб ЛНУ імені Івана Франка (1999 р.), ХНУ імені В. Н. Каразіна (2004 р.) та інших університетів.

Визначальний вплив на трансформацію офіційної символіки університетів мало надання їм указами Президента України статусу національного та присвоєння імені засновника або видатної особистості, життєвий або творчий шлях якої був пов'язаний з навчальним закладом.

Характерною рисою деяких класичних університетів стало розроблення та використання т.зв. «штандартів» або «хоругв», на яких зображувалися емблеми факультетів. В ХНУ імені В. Н. Каразіна, ЛНУ імені Івана Франка та ДонНУ вони стали необхідним атрибутом різноманітних університетських заходів [4, с. 126].

Важливою тенденцією брендингу класичних університетів України є заміна, а іноді ситуативна підміна, офіційної загальноуніверситетської емблеми її спрощеною та стилізованою копією або логотипом, який має характер товарного знаку та відповідає затребуваному ринком образу навчального закладу. Яскравим прикладом цього є використання у спрощеному варіанті герба ХНУ імені В. Н. Каразіна (спрощене зображення містить лише літеру «У» без гербового щита та девізної стрічки, обрамлену золотим вінком з лаврового та дубового гілля) або ЛНУ імені Івана Франка (лише зображення лева на гербовому щиті, що тримає у лапі підсвічник, без декоративного картуша, девізної стрічки та Державного герба України).

Ішим аспектом брендингу класичних університетів є розширення спектру промо-матеріалів з університетської символікою. За характером носія зображення (формою втілення) їх можна умовно поділити на кілька груп: канцелярські вироби (ручки, олівці, записники тощо); одяг (футболки, шарфи

тощо) та сумки; інші промо-матеріали (буклети, календарі, чашки, магніти, прапорці тощо). Університетські промо-матеріали характеризуються строгістю та мінімалізмом, їх завданням є створення простого та пам'ятного образу навчального закладу. Найчастіше вони використовуються під час урочистих заходів: днів університету, випускника або відкритих дверей; церемоній випуску студентів та ювілеїв. Особливе значення промо-матеріали отримують саме під час т.зв. «обрядів переходу». Вони наповнюють урочистості символічним змістом та нагадують про них тривалий час після їхнього завершення [5, с. 287].

Ще одним напрямком брендингу класичних університетів є використання їх символіки як об'єкта інтелектуальної власності. Часто використання корпоративних символів та емблем регламентується певними правилами та вимогами, які віддалено нагадують положення «брендбуку». Відсутність останнього компенсується прагненнями університетів та їх факультетів бути впізнаваними на ринку, а отже дотримуватися корпоративного стилю та загальнонавчальних університетських символів та емблем.

Таким чином, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. класичні університети України постали перед необхідністю конструювання нових форм корпоративної символіки. Процес становлення та еволюції т.зв. «нової» корпоративної символіки характеризується суперечливими тенденціями та триває до сьогодні. Аналіз, брендингу університетів дозволяє зробити висновок, що сучасні форми їх візуальної репрезентації лише частково враховують специфіку та традиції навчальних закладів, проте беруть активну участь у створенні їх сучасного та пам'ятного образу.

Список використаних джерел

1. Маркетинг: большой толковый словарь / А. П. Панкрухин и др. Под общ. ред. А. П. Панкрухина. – 2-е изд. – М.: Омега-Л, 2010. – 261 с.
2. Діброва Т. Імідж бренду: яким він має бути? / Т. Діброва, О. Кістень // Маркетинг в Україні. – 2006. – № 2. – С. 31 – 33.

3. Посохов С. И. Символы и эмблемы Харьковского университета / С. И. Посохов // Вспомогательные исторические дисциплины в пространстве гуманитарного знания: Матер. XXI Междунар. конф. – М.: РГГУ, 2009. – С. 291 – 294.

4. Посохов С. И. О памяти и памятниках в университетской истории / С. И. Посохов // История и историческая память: межвуз. сб. науч. тр. – Саратов; Ставрополь, 2012. – Вып. 6. – С. 117 – 131.

5. Рачков Є. С. Використання корпоративних символів та емблем в обрядах переходу (на матеріалах Харківського університету) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії // ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2014. – Вип. 17. – С. 286 – 292.

ІДЕЇ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ ЯК БАЗОВІ ПРИНЦИПИ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Смульська Алла Василівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна, заступник декана
з організаційно-методичної роботи
і дистанційного навчання

Приєднання до Болонської системи надає передумови для створення нової моделі взаємовідносин університету, суспільства і держави, при якій університет виходить за межі вертикальної ієрархії і перетворюється в інституцію, що самостійно визначає свої завдання та несе відповідальність за результати своєї діяльності перед суспільством в особі власної академічної й студентської спільноти [1].

Основоположним принципом побудови та повноцінного існування автономії вищих навчальних закладів є принцип академічної свободи, який закріплено Великою Хартією Університетів – документом, підписаним 18 вересня 1988 року в Болонії ректорами європейських університетів.

Відповідно до Великої Хартії право на академічну свободу й університетську автономію включають наведені нижче принципи: академічна свобода у проведенні досліджень й організації навчального процесу має гарантувати свободу вираження дій, свободу поширення інформації, необмежену свободу пошуку при проведенні досліджень, а також знань і істини; інституційна автономія університетів має стати проявом незалежної прихильності до традиційної соціокультурної місії університетів, що виявляється у політиці інтелектуального розвитку, належного і кваліфікованого управління [2, с. 145].

Варто зазначити, що новий Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01 липня 2014 року [3] спирається на ідею університетської автономії. «Це автономія академічна, фінансова та організаційна. Тобто вищі навчальні заклади самі будуть вирішувати більшість питань, не звертаючись за дозволами до Міністерства освіти і науки України... [4].

Впровадження академічної свободи в світовий простір вищої освіти покликане забезпечити перспективу розширення співробітництва в освітній сфері за збалансованими стандартами, та в той же час надати кожному конкретному вищому навчальному закладу рис самостійності.

Поняття академічної свободи і автономії вищих навчальних закладів близькі, але не ідентичні.

Найбільш детальний зміст принципів університетської автономії і академічної свободи надано в документі ЮНЕСКО під назвою «Рекомендація про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів» (1997 р.). Під університетською автономією тут мається на увазі «така міра самоврядування, яка необхідна установам вищої освіти для ефективного ухвалення рішень відносно своєї навчальної роботи, норм, управління і відповідної діяльності, і

яка сумісна з державними системами підзвітності, особливо в тому, що стосується державного фінансування, а також з повагою до академічної свободи і прав людини». Слід зауважити, що Рекомендація ЮНЕСКО застерігає університети від використання ними автономії як приводу для обмеження прав викладацьких кадрів установ вищої освіти. Автономія є інституційною формою і умовою академічної свободи [5]. Отже, у міжнародній практиці автономія університету ґрунтується на принципі дотримання академічних свобод.

Університетську автономію визначають як право конкретного ВНЗ самостійно, без зовнішнього втручання, виконувати свої справи, пов'язані з основною місією – досліджувати і навчати.

Академічну свободу розглядають як право професорсько-викладацького складу вільно здійснювати навчання і дослідження, використовувати різні моделі, теорії і підходи на власний розсуд і без зовнішнього втручання.

Академічна свобода – це свобода, яку надає суспільство членам академічної спільноти для того, щоб уможливити виконання, покладених на них завдань, тобто своєрідний дозвіл університетові виконувати свій обов'язок перед суспільством [6].

Автономія й академічна свобода університетів України – не самоціль. Університетська автономія має сприяти досягненню стратегічної мети – підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на світових ринках праці, введення країни в єдиний європейський освітньо-науковий простір задля забезпечення сталого розвитку суспільства.

Отже, форми і зміст автономії українських ВНЗ повинні забезпечити подолання системних проблем, що накопичилися у вітчизняній системі вищої освіти. Серед найгостріших із цих проблем можна виділити такі: *масовість вищої освіти в Україні* (тут і далі курсив наш – А.С.), що не підкріплюється збільшенням державних видатків до рівня, який гарантував би якісну освіту всім бажаючим її отримати; *високий рівень корупції*; *надмірне зростання*

кількості державних, відомчих та приватних вузів, не підкріплене системою контролю відповідності їх матеріально-технічної та інтелектуальної бази освітнім стандартам, нечіткість визначення цих стандартів; низький рівень оплати праці викладачів та співробітників, що провокує пошуки додаткових джерел доходів, у тому числі корупційних; ізоляція від міжнародної інтелектуальної спільноти через брак фінансування наукової діяльності ВНЗ; обмеженість доступу до сучасної наукової літератури, старі наукові кадри, котрі не володіють іноземними мовами та сучасними засобами комунікації, «радянський менеджмент»; відрив викладання від сучасної науки; розрив між навчальним процесом і науковими дослідженнями, що зумовлюється відсутністю ефективної системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи та відсутністю в більшості університетів необхідної науково-дослідної бази, яка з радянських часів залишається прерогативою науково-дослідних інститутів системи Національної академії наук України; повільні темпи та низька ефективність упровадження принципів Болонського процесу (до сьогодні повністю ще не завершено перехід на дворівневу систему ступенів вищої освіти, відсутність академічної мобільності українських викладачів і студентів тощо).

Як свідчить практика, поняття академічної свободи і університетської автономії розглядалися у всі часи існування університетів, однак тлумачилися по-різному, проте в жодному разі не виникало сумнівів, що вони відображали сутність університету як навчальної і дослідницької установи, якими були передовсім саме університети з класичною системою освіти.

Отже, в сучасному розумінні академічна свобода (університетська автономія) акумулює досвід європейської освітньої традиції і включає такі основні компоненти: свобода педагогічної діяльності (свобода обрання напрямів підготовки спеціалістів; необхідного переліку дисциплін, їх змісту і методів викладання; розробка перспективної політики в розвитку педагогічного процесу і визнання права викладачів на свободу педагогічної творчості); свобода науково-дослідницької діяльності (свобода вибору напрямів наукових

досліджень, яким колективні наукові підрозділи надають переваги; право членів професорсько-викладацького складу на вільне включення в наукову комунікацію і на колективне й індивідуальне співробітництво з зовнішніми користувачами); самоврядування університетського співтовариства (самоврядування університету (корпорації), самоврядування в науково-педагогічному та студентському колективі) [7].

Список використаних джерел

1. Васечко Л.І. Університетська автономія: зарубіжний досвід та вітчизняна практика /Л.І. Васечко // Вісник КНУТД. – 2013. – № 2. – С.217–223.
2. Рашидов С.Ф. Університетська автономія та академічна свобода – складова цінностей громадянського суспільства // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2011. – № 1 (42). С. 143–151.
3. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01 липня 2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 37–38. – Ст.2004.
4. Що очікує на українські виші: пояснення від міністра освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/shcho_ochikuie_ukrainski_vyshi_poyasnennya_vid_ministra_osvity_65375.html.
5. Волосникова Л.М. О принципе академической автономии // Университет, общество, государство. – С. 44–49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/566/222/1218/44-49.pdf>.
6. Маслова Н. Г. Зміст і структура академічної свободи з урахуванням ролі відповідних суб'єктів у науково-освітньому процесі / Н. Г. Маслова // Форум права. – 2012. – №4. – С.646–652 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2012_4_105.pdf.
7. Світовий досвід становлення університетської автономії й самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.kursoviks.com.ua/visch-navchaln-zakladi-vnz-ukra-ni-ta-sv-tu/article_post/sv-toviy-dosv-d-stanovlennya-un-versitetsko-avtonom-y-samovryaduvannya.

КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стародубцев Андрій Андрійович

доктор юридичних наук,
професор кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

На сучасному етапі розвитку України роль університету як чинника, що формує майбутнє людства, без сумніву є неоціненною. Його сутність повинна полягати не в передачі комплексу окремих моральних та етичних переконань, від яких залежить життя певної людини, а в цілісній формі соціальної організації в контексті державотворення. Сьогодні інтелект та інформація є визначним ресурсом суспільства, проте усвідомлення освіти як стратегічно важливої галузі людського життя з'явилося порівняно недавно.

Університет як найпотужніша ланка освіти повинен відображати потреби суспільства та випереджати його розвиток, оскільки він або поглиблює ті суперечності та деформації, що існують у суспільстві та державі, або ж сприяє оптимізації процесів розвитку.

Традиційно класична університетська освіта базується на природничо-наукових і соціально-гуманітарних спеціальностях, але сучасне тлумачення терміна «класичний» ще вказує на наявність в університетах економічних спеціальностей, що стає характерним явищем для вітчизняної університетської освіти, починаючи з 30-х років ХХ ст. Таке явище пов'язане з масштабною індустріалізацією, що викликала зміни в суспільстві, у якому питання економічного розвитку стають пріоритетними [1]. Отже, багатoproфільність університету, його особлива інституційна природа визначає унікальність цієї установи.

Університет явище європейське, оскільки особливості саме європейської культури сприяли його виникненню. Університет можна уявити

як інститут, що має характеристики організаційного розвитку, які пов'язані із європейськими культурними традиціями. Побутує думка, що грецький інтелект, римський порядок (право) та християнська духовність стали тими традиціями, що вплинули на формування інституційного образу університету як явища європейської культури, а від античності були успадковані освітні та наукові традиції [2].

То ж загальними та основоположними характеристиками університету за часів середньовіччя, що екстраполювалися в сьогодення, є незалежність, нейтральність, безпристрасність, спрямованість на наукове знання та розвиток, критичне осмислення знання, виконання ролі культурного центру [3].

Основоположні цінності класичного університету включають у себе автономію; дослідження як серцевинний принцип університетської освіти, саме тому навчання відбувається через дослідження; націленість наукової спільноти на пошук істини, що відповідає орієнтації університету на наукову діяльність; спрямованість на особливу місію у суспільстві – формування високих культурних ідеалів: виховання культурної особистості [2].

Список використаних джерел:

1. Масальський В., Димиденко Г. Класичні університети України: історія походження та зміст терміна / В. Масальський, Г. Димиденко // Схід. – 2010. – № 7 (107) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=79371.

2. Медведєв І.А. Соціально-філософські передумови та концептуальні засади ідеї класичного університету з позицій державного управління / І.А. Медведєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/1/06.pdf>.

3. Чешков М. А. «Новая наука», постмодернизм и целостность современного мира / М. А. Чешков // Вопросы философии. – 1995. – № 4. – С. 24–34.

ВИСОКІ СТАНДАРТИ ОСВІТИ ТА ТРАДИЦІЇ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ХНУ ім. В.Н. КАРАЗІНА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Усеїнова Ганна Сергіївна

старший викладач

кафедри правосуддя, юридичного факультету,
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
кандидат юридичних наук

Правова освіта є складовою частиною системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства [17]. Саме тому, питання юридичної освіти є актуальним для дослідників. Останні поглиблені роботи стосуються саме цієї тематики. Так, монографія «Правова освіта» присвячена дослідженню фундаментальних засад правового виховання, визначенню методологічних підходів і понятійних конструктів, з'ясуванню правового виховання як базового чинника державотворчого процесу в Україні. Автори розглядають правове виховання у політологічному, державознавчому, філософсько-правовому та соціологічному аспектах [16].

До питання вивчення юридичної освіти також зверталися у своїх наукових роботах інші вчені. Таких як: Андрейцев В., Богачов С., Ганзенко О., Губик В., Дьоміна О., Шемшученко Ю. тощо [1-2, 4-15, 18]. Отже, тема є назрілою, продиктованою умовами часу, однак має і свою історичну передумову.

Опрацьовування впливу встановленого процесу юридичної освіти на компетенцію та здібності майбутніх правників хвилювало дослідників здавна. Найбільш цікавими, з нашої точки зору, є такі наукові публікації. Так, М. Вільський зазначав: «Давно пора бы заметить, что у нас ни в гимназиях, ни в семинариях, ни в университетах не обращается никакого внимания на то, что важнее всего ... на умение говорить» [3, С. 63-65]. Автор наведеної статті поставив перед дослідниками вельми важливі питання, однак, відповіді на них

шукати залишив нащадкам. Тобто сучасним правникам, які із плином більше ніж 100 років, спираючись на досвід та нові тенденції мають вирішувати назрілі проблеми.

Юридичний факультет Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна має безпосереднє відношення до зародження юридичної освіти не тільки міста Харкова, а й класичної правової освіти усієї колишньої Російської Імперії. Адже був заснований саме у 1804 році.

Видатний факультет, до якого тим чи іншим чином долучились багато визначних професорів із світовим ім'ям: або були випускниками, або викладали.

Та й не потрібно забувати, що й сам Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна сповнений почесними професорами, випускниками, такими як Л.М. Толстой, який на урочистому засіданні був прийнятий у почесні професори університету.

Випускник факультету 1916 року – Володимир Михайлович Корецький – доктор юридичних наук, професор, академік АН УРСР, директор Інституту держави та права АН УРСР, Герой соціалістичного труда. Проф. В.М. Корецький став першим вітчизняним вченим, який увійшов до складу Комітету ООН з прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації, був членом і першим заступником голови Комісії ООН з прав людини, обіймав посаду віце-президента Міжнародного Суду ООН [17].

Серед інших науково-викладацьку діяльність на факультеті здійснювали: проф. М.А. Гредескул, проф. І.П. Сокальський, проф. Г.Ф. Шершеневич, проф. Л.Є. Владимиров, проф. В.П. Даневський, проф. І.І. Дитятін, проф. Г.М. Цехановецький, проф. М.П. Чубинський, проф. О.О. Алексєєв [17].

Професор Г.Ф. Шершеневич – юрист, науковець, знаний на весь світ, також причасний до долі юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна.

І цей перелік не є вичерпним.

Крім цього, класичний кразінський університет – навіть згадується у творах класиків літератури. Так, Ф.М. Достоевський неодноразово пише про Харків і Університет.

Отже, після перерахування такої кількості видатних імен із теренів науки, культури, юриспруденції – не потребує доведення особлива роль ХНУ ім. В.Н. Каразіна у формуванні світової культури та інтелігенції. А тому, потрібно підтримувати національні традиції юридичної освіти, поширювати її найкращі здобутки та пишатися Університетом!

Список використаних джерел:

1) Андрейцев В. І. Правнича освіта в Україні: проблеми теорії та практики [Текст] : навч.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев, В. В. Андрейцев; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Рад. шк., 2000. – 768 с.

2) Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / С. В. Богачов. – К. : Б. в., 2010. – 20 с.

3) Вильский Н. Деморализуется ли наша адвокатура? [Текст] / Н. Вильский // Журнал гражданского и уголовного права, 1891. – Книга первая. – С. 53-76.

4) Ганзенко О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / О. Ганзенко. – К. : Б. в., 2003. – 16 с.

5) Губик В. Актуальні питання правової освіти [Текст] / В. Губик // Юридичний вісник України. – 2007. – 49 (8-14 грудня). – С. 9.

6) Дьоміна, О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / О. С. Дьоміна. – К. : Б. в., 2007. – 20 с.

- 7) Жидких А. Правовое просвещение граждан [Текст] / А. Жидких // Законность. – 2010. – 8. – С. 58-60
- 8) Заболотских А. Правовое просвящение населения [Текст] / А. Заболотских // Законность. – 2009. – 8. – С. 22-25.
- 9) Зипунникова Н. Н. Институты советского права в "конвейерной ленте" правового образования: в продолжение разговора о реформе подготовки юристов в начале 1930-х гг. [Текст] / Н. Н. Зипунникова // Российский юридический журнал. – 2013. – N 3. – С. 182-195.
- 10) Карпенко М. Роль командирів (начальників) в організації і проведенні правової роботи у Збройних Силах України [Текст] / М. Карпенко // Право військової сфери. – 2007. – 11. – С. 13-15
- 11) Козінцев І. Методичні рекомендації по правовій самоосвіті [Текст] / І. Козінцев // Радянське право. – 1990. – 8. – С. 63-67.
- 12) Макарова О. В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект [Текст] / О. В. Макарова. – К.: Б. в., 2010. – 20 с.
- 13) Максимов С. І. Методологічні основи правового виховання [Текст] / С. І. Максимов // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2010. №6 : зб. наук. пр. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; голова редкол. А. П. Гетьман. – Х. : Право, 2010. – С. 53-63.
- 14) Пантелеев Б. Н. Новые меры государственной поддержки правового просвещения в России [Текст] / Б. Н. Пантелеев // Российская юстиция. – 2011. – N 10. – С. 61-64.
- 15) Перевалова Л. В. Правова освіта та її роль у формуванні правової культури студентської молоді [Текст] / Л. В. Перевалова, М. Г. Окладна // Політична культура суспільства: джерела, впливи, стереотипи: Зб. ст. і тез (за матеріалами Всеукр. наук.-теорет. конф. - XX Харківські політологічні читання). – Х. : НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування АПрН України, 2008. – С. 257-259.

16) Правове виховання [Електронний ресурс] // Монографія за редакцією В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. 2-ге видання, перероблене і доповнене. – 2013. – Режим доступу: <http://pravo-izdat.com.ua/books/products/572/Pravove-vihovannya-v-suchasniy-Ukrayini.html>.

17) <http://www-jurfak.univer.kharkov.ua/history.php>.

18) Шемшученко Ю. Правова освіта молоді як фактор українського державотворення [Текст] / Ю. Шемшученко // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь: Наук. пр. та матеріали конф. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 44-45.

ПРОБЛЕМИ АВТОНОМІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Шеремет Ірина Іванівна

кандидат філософських наук, доцент
кафедри соціології Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Кардинальні зміни в світі на межі XX-XXI ст. охопили всі аспекти його життєдіяльності та актуалізували проблеми освіти як головної умови прогресивного розвитку суспільства. Україна розбудовує національну освіту в умовах суспільства знань з урахуванням як національних особливостей так і світових тенденцій. Дослідники все більше уваги приділяють університету, визначенню його функцій в сучасних умовах, стратегії його розвитку, темі університетської свободи, нероздільної з поняттям академічної автономії. Треба підкреслити, що автономію аналізують не тільки як символ університетської ідентичності, тісно пов'язаної з розумінням природи університету, його місії в суспільстві, а й як базовий індикатор розвитку загальноєвропейського освітянського та наукового простору, як інструмент практичного вирішення гнучкого управління академічними структурами. Саме автономія університетів стає ключовою для їхнього розвитку, сприяє створенню механізму її

самооновлення, підвищення відповідальності за їхню діяльність з боку колегіальних органів управління, а варіативність дає можливість відбирати та підтримувати найбільш життєздатні форми.

Російський вчений С. І. Гессен підкреслював, що повнота наукового знання, свобода викладання і навчання, самоврядування характеризують ідеальну сутність університету як осередку наукового знання [1, с. 316].

Автономія стала невід'ємною частиною ідентичності інтелектуалів, близьких до академічного поля. Так Дарріда вважає, що університетська автономія дає можливість утримати інтелектуальну думку від суєти оточуючого світу [2, с. 96-103]. Академічна автономія спирається на правову легітимацію, яка закріплена в деклараціях, законах, нормативних актах. Діючий закон про вищу освіту визначає автономію вишу, гумбольдтівська модель університету закріплена у Всесвітній декларації про вищу освіту для ХХІ ст. (Париж, 9 жовтня 1998 р., ст.. 2, 13): університет має право «користуватися повною академічною свободою та автономією, яка розуміється як комплекс прав та обов'язків, будучи при цьому повністю відповідальним та підзвітним перед суспільством; «вищим навчальним закладам повинна бути представлена автономія в їх внутрішніх справах, але така автономія повинна супроводжуватись чіткою та транскоректною підзвітністю уряду, парламенту, учням і суспільству в цілому.

Якщо ми перейдемо до історичного дискурсу, то знайдемо протилежні думки щодо суті автономії, факту її існування в університетах, навіть іноді саме слово автономія було заборонене.

В різні часи академічна автономія підпадала не тільки під тиск на університети духовної та світської влади, а й ідеологічного втручання тоталітарних режимів. В Україні академічна автономія протягом всієї історії становлення університетської системи стикалася з викликами, які провокували політичний та адміністративний тиск держави. Саме корпоративний устрій університетського життя дав можливість університетам залишатися більш незалежними на фоні інших державних структур.

Розглядаючи академічну автономію необхідно звернутися до історії університету. Перші університети були корпорацією професіоналів, які передавали знання. Тобто університетську автономію можна розглядати як корпоративну, вона відносилася до інституційної організації та самоорганізації академічного та університетського співтовариства. Така форма організації наукового співтовариства продемонструвала свою перевагу: університети систематично розвивали знання, як цього вимагала практика викладання; університети мали можливість займатися чистою теорією; університети забезпечували поколінське відтворення наукових шкіл. Разом з тим, така модель університету мала і свої слабкості. Як зазначає Коллінз, «її методичний характер та бюрократична організація викликали посилюючу спеціалізацію по вже давно знайомим напрямкам. Із-за цього найчастіше відбувалося відторгнення нововведень в давно існуючій теорії» [3, с. 36]. Університети потребували зв'язку з зовнішнім світом для виникнення та розвитку нових напрямків думки.

Автономія університетів нового часу формувалася в епоху, коли створювалися держави-нації. Тоді однією із ключових задач університету було забезпечення національно-культурної ідентичності населення, збереження та трансляція національних культурних кодів. Модель університету ґрунтується на твердженні, що університет є осередком автономії розуму. Найважливішими принципами гумбольдтівського університету є принцип свободи викладання та дослідження.

Доктрину сучасної університетської автономії сформулював професор Женевського університету Бріт Ольсон: ідеальний незалежний університет повинен мати свободу у виборі керівника, свободу у виборі моделі управління; свободу у виборі об'єктів наукових досліджень; свободу у виборі студентів; власність та право розпоряджатися нею; свободу у використанні коштів з додаткових джерел.

При реалізації соціальної політики виникає проблема виміру академічної автономії, бо відсутні релевантні інструменти оцінки характеристики автономії університетського світу.

Так, наприклад, свобода досліджень та обміну науковими даними, що передбачає свободу вибору тематики досліджень, методів академічної роботи та способів розповсюдження наукових результатів. Ця теза викликає ряд заперечень. По-перше, така свобода самоорганізації наукового співтовариства може призвести до того, що вчені перестануть реагувати на актуальні суспільні запити; по-друге, свобода досліджень також пов'язана з фінансуванням, яке все частіше надходить із неакадемічних джерел. Разом з тим треба зазначити, що викладач, за думкою Ясперса, сам вирішує свої важливі задачі; він повинен самостійно проводити свої наукові пошуки, включаючи сюди і постановку проблеми, без заборон зі сторони кого-небудь, без сторонніх вказівок [4, с. 156]. Викладач – зразок для тих, хто вчиться, тільки не школярам, а дорослим, самостійним і відповідальним людям. Його цінність в тому, що він може давати вказівки і давати можливість брати участь в його особистій інтелектуальній діяльності [4, с. 158]. Саме за такої умови, коли студенти та викладачі мають спільні інтереси, структуровані не тільки процесом навчання, а й науково-дослідною роботою, організованою за принципом суспільного «проекту», студент набуває не тільки вміння та навички проведення та організації наукового дослідження, але й вчиться адекватно оцінювати рольову реальність, працювати в команді, розвивати відповідальність.

Академічна автономія передбачає право професорсько-викладацького складу самостійно визначати структуру та зміст навчання. Треба зазначити, що ця складова автономії також знаходиться під впливом і держави, і роботодавців, які роблять замовлення на випускників університетів.

На наш погляд, важливою складовою автономії університету є свобода у виборі студентів. На жаль, університет не має такої можливості. Сьогодні дослідники фіксують зміну відношення студентів до університету, який вони не розглядають як храм науки, а головною метою для них є диплом престижного

університету, який може бути успішно конвертуємий в посадовий чи економічний статус. До університету треба приймати тих, хто бажає самостійно та творчо просуватися до вершин освіти та науки, по відношенню до яких Ясперс використовує метафору духовна аристократія. Ясперс підкреслює, що «різниця між двома типами представників академічної спільноти, духовно благородним та духовно несвободним індивідом, в тому, що перший, день і ніч думає про своє діло та присвячує йому усі свої сили, другий – потребує розділу між роботою і дозвіллям. Перший на свій страх і ризик прокладає свою дорогу, прислуховуючись до таємничого голосу, який управляє ним зсередини, Другому потрібне керівництво, потрібна наукова програма, наказ працювати [4, с. 157].

Академічна автономія передбачає колегіальні принципи самоорганізації наукового співтовариства та університету. Це і вибірність посад професора, декана, ректора, і присудження наукових ступенів на підставі колегіальної оцінки роботи. Цей елемент автономії зберігся в більшості академічних систем, крім остаточного права присудження наукових ступенів конкретними університетами без затвердження в державних структурах.

Проблема автономії університетів стає ключовою для їх розвитку, а діяльність класичного університету як оплоту демократії може стати фактором більш швидкого просування України на шляху формування громадянського суспільства.

Література:

1. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. – М. : Школа-Пресса, 1995.
2. Даррида Ж. Университет глазами питомцев / Ж. Даррида // Отечественные записки. –2003. – № 6. – С. 96-103.
3. Коллинз Р. Четыре социологические традиции / Р. Коллинз. – М. : Территория будущего, 2009.
4. Ясперс К. Идея университета : антологія / К. Ясперс / Упорядник М. Зубрицька та ін. – Львів : Літопис, 2002.

ГОСУДАРСТВО И УНИВЕРСИТЕТ: УСЛУГА ЗА УСЛУГУ?

Шильман Михаил Евгеньевич

к.ф.н., доцент кафедры теоретической
и практической философии ХНУ им.

В.Н. Каразина

Перепелица Олег Николаевич

к.ф.н., доцент кафедры теоретической
и практической философии ХНУ им.

В.Н. Каразина

Развертывание логики либерального государства и трансформации капиталистической экономики заводят Классический Университет в дискомфорт свободного рынка и открывают перед ним пугающую перспективу. С одной стороны это соблазн дальнейшей эмансипации (в пределе – выход из-под власти Государства, т.е., формально, «полную автономию»). С другой – нужда во все большей коммерциализации (с риском окончательно оставить Науку ради полезного «знания»). С учетом нынешнего «износа определенного образа государства и нации» [3] Университет теряет содействие надежного и заинтересованного патрона, т.е. – говоря словами Гумбольдта – остается без своей (привычной) *внешней* организации. Современное же торжество потребительской стоимости над научной ценностью чревато *внутренней* дезорганизацией Университета – по причине слабой мотивации поддерживать «непринужденное и не преследующее заранее заданной цели» научное взаимодействие [2], плохо стыкующееся с духом конкуренции. Наконец, в общественном плане Университет уверенно смещается из сферы образования и культурного производства в сферу услуг и социальной политики. На этих новых пажитях он выступает не столько законодателем и куратором пространства свободного общения просвещенной публики (как того хотелось бы Канту), сколько службой быстрого реагирования на ходы власти и предприятием по тестированию социальных недовольств.

В случае с отечественным Университетом нам приходится наблюдать еще более контрастную картину, изображающую традиционный институт в

нетрадиционной позиции – в гуще политических перипетий, но на отмели социального консенсуса; он *еще* обременен уже не актуальной идеей, но *уже* лишен еще не артикулированной миссии. Какой бы ни оказалась текущая формулировка этой (вероятно, искомой) миссии, она уже заведомо обречена быть не более, чем очередной задачей власти, поставленной для обслуживания утилитарных целей государственного устройства. В ситуации, когда национальное устройство испытывает критический дефицит «общего» и должно квалифицироваться (пока что), скорее, как «расстройство», государство превращается в декорацию отсутствия гражданского общества. На этой сцене Университет выглядит учреждением без учредителя (по своему статусу) и поручением без поручителя (по своим функциям). В своей внутренней организации он, по большей мере, не преследует общей с наукой вообще цели – познания и исследования, – но решает задачи выживания и финансирования. Что же касается своей внешней организации, то Университет и государство – по отсутствию того «общего», которому они оба служат, – теперь не сотрудничают, но сообщаются друг с другом в поле взаимных услуг. И основная услуга, которую они как «сообщники» оказывают друг другу – это свидетельствование в пользу присутствия визави и тем самым доказательство его (безусловной) необходимости.

Образно говоря, и государство, и Университет (последний – по преимуществу), будучи некогда твердой валютой Проекта Модерна, превращаются – переходя в услужение друг к другу – в разменную монету нынешнего «модерна», меж технологиями контроля и стратегиями безопасности которого все еще бродит призрак той модальности мышления, которую М. Фуко и Ж. Делез именуют «дисциплинарным обществом». Но поскольку подкормка призраков может быть манерой (со)существования, но не в состоянии служить его резонансом, государство и Университет – как две стороны (этой) одной монеты – то и дело уходят от прямого ответа на не прямые вопросы об основаниях при помощи уклончивого «смотри на обороте». Однако, «что позволено Юпитеру, непозволительно быку». Ежели Университету (все еще) не претят исследование и

поиск, то он не должен довольствоваться (пусть, даже, и с плохо скрываемым недовольством) лишь отводимым ему местом. Напротив, Университет должен изыскивать иные, неклассические формы своей «внешней» организации, т.е. искать среду, которая в минимальной степени зависит от современных ноу-хау государственного управления.

Суть этих новшеств сопряжена с (принадлежащей Дж. Агамбену) квалификацией современного государства как «государства безопасности» и состоит в том, что новые режимы власти претендует не на *познание причин* (происходящего), но на *управление эффектами*, что означает все более изощренный контроль над ними. «Поскольку управлять причинами сложно и дорого, более безопасно и полезно попытаться управлять последствиями» [1]. Подобный курс на упрощение и удешевление, а главное – неявный отказ от примата познания и крен от истинности к полезности ведет к тому, что Университет – в своей озабоченности познавательными процедурами, и государство – в своей новой фигуре не ставящее на общую ученость, оказываются разнородны по своему существу. Отсюда следует необходимость пересмотра отработанного (ранее) понятия «сдвоенной» (внешней и внутренней) организации Университета.

Как справедливо отмечает Ж. Деррида, Университет по замыслу К. Гумбольдта выступает основанием и для организации гражданского общества, и для структур государства: «Университет является аналогом общества, в социальной системе он представляется в качестве одной из его частей...» [5, р. 85]. Недавняя история западного университета подтверждает, что к определенному моменту под эгидой знания как общей цели гражданское общество оказывается упорядоченным, а государство – (об)устроенным. В контексте нынешней децентрации знания Университет перестает занимать (привычное для себя) центральное положение и становится одним из его мест – наряду с другими институциями знания, но в среде, где (уже давно) царит «идея университета». Эта (окружающая его) среда – гражданское общество – есть то самое «непринужденное взаимодействие, не подчиненное единой, заранее

поставленной цели», которое по определению К. Гумбольдта представляет собой внутреннюю организацию Университета. Другими словами, западный Университет сегодня пребывает в том, что лишь номинально может считаться для него чем-то внешним, а фактически – служит его естественным продолжением.

Разумеется, такое «положение в обществе» не предохраняет Университет от трансформаций, обусловленных рыночной экономикой. По разумению Ридингса сегодня мы становимся свидетелями (и соучастниками) превращения Университета в административно-бюрократический проект, нацеленным на достижение некоего рейтингового «совершенства» [4, с. 27]. Но если для западного Университета гражданское общество остается, как минимум, опорой и питательной средой даже по отсутствию заботы со стороны государства, заботящегося (лишь) о своей безопасности, то для отечественного Университета дело обстоит значительно хуже.

Переменчивая и неустойчивая, влекущая за собой шлейф социальных напряжений и конфликтов власть становится причиной постоянных изменений общественного ландшафта, в котором Университету не отводится соответствующего места. В условиях, когда «непринужденное» гражданское общество (которое долгое время подменялось государством) еще только формируется, а «принуждающее» государство уже давно деформировано Университет – это своего рода «руины без места» в «государстве неопределенного образа».

Возможно, «спасти» Университет может рождение общественного запроса, заменяющего практику госзаказа. Но прежде для этого необходимо повторить подвиг барона Мюнхгаузена, найдя для самосохранения спасительную опору в том гражданском обществе, которое отсутствует. И при этом не поддаваться соблазну «самоутверждения», пахнущего «делом Хайдеггера», равно, как и не отдаться всецело рачительной бухгалтерии «самоуправления».

Литература

1. Агамбен Дж. От государства контроля к практикам отменяющей власти / Электронный ресурс. Режим доступа: <http://gefter.ru/archive/13228>
2. Гумбольдт фон К.В. О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине // «Неприкосновенный запас», 2002, №2(22) / Электронный ресурс. Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2002/22/gumb.html>
3. Ж.-Л. Нанси – А. Магун – О. Тимофеева // Вопрос общего и ответственность за универсальное / Электронный ресурс. Режим доступа: http://chtodelat.org/category/ar_4/nr_9_9_9_3
4. Ридингс Б. Университет в руинах [Текст] / пер. с англ. А. М. Корбута; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. –М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. –304 с.
5. Derrida J. Eyes of the university : Right to philosophy 2 / translated by Jan Plug and others. Stanford University Press, 2004. –328 pp.